

c) Cultura Boian

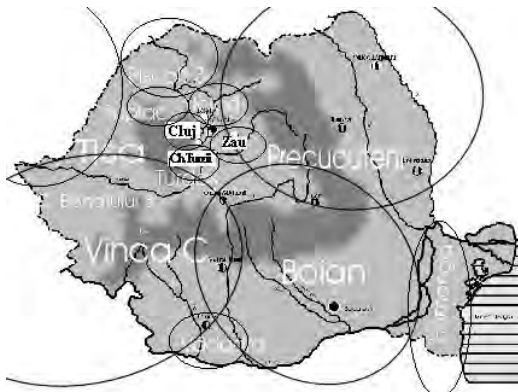

Fig. IVc.1. Neoliticul târziu

Originea și cronologia. Pentru teritoriul României (în Bulgaria cultura Poljanica), cultura Boian se apreciază că s-a născut pe baza elementelor Dudești târzii, la care se adaugă și influențe din cultura ceramicii liniare. După părerea noastră nu trebuie uitate nici componentele sudice, nu doar cele locale de tip Dudești, fiind legăturile sau identitatea cu civilizațiile Poljanica I-III sau Karanovo IV-V (Marica). Momentul formării este la începutul neoliticului

târziu, în vremea fazei Vin. a. C (pe baza importurilor Boian-Giulești din Transilvania; Lazarovici Gh. 1971a, 36-37; la Mintia: Drașovean, Luca 1990), deși anterior unii autori printre care și M. Gara anin datau cultura Boian la nivel Vin. a. A sau B, pe baza presupunerii relației Boian – Vin. a. A (Garașanin M., Dehm 1963; Garașanin M. 1968, XXXVIII), situație ce ține de istoricul cercetărilor.

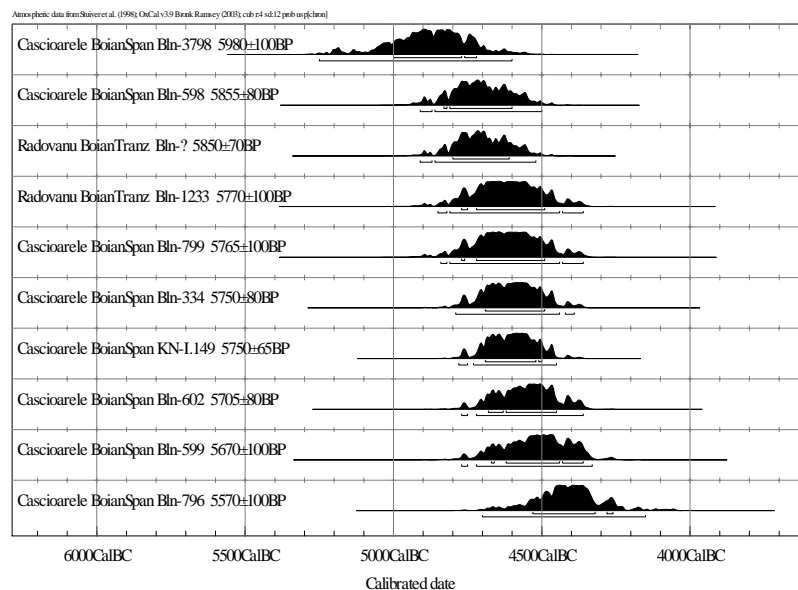

Fig. IVc.2. Cultura Boian, date C¹⁴

Datele C¹⁴ pentru Poljanica de la Ov. arovo III sunt 5.990±80 BP și 5.795±60 BP (Bln-1546 și Bln-1348, Boyadinev 1995, 182), confirmând vechile ipoteze (Lazarovici Gh. 1971a) privind o datare la nivel Vin. a. C a descoperirilor de tip Boian. De altfel, H. Todorova include Poljanica în eneoliticul timpuriu (Todorova 1986, 26 și urm.), ceea ce corespunde și opiniilor noastre privind cultura Vin. a. C2 (la Schier), când apar și importurile Giulești. Din acest punct de vedere, cultura Boian ar trebui încadrată în neoliticul târziu. Date radiocarbon nu există pentru perioada de început a culturii Boian de pe teritoriul românesc, cele 13 date existente, referindu-se doar la faza Spanjov. Probabil că această cultură a evoluat între cca.

5.000/4900 – 4.700/4.400 B. C. (Görsdorf, Bojadinev 1996, fig. 1; Mantu 2000, 90, 99 -1001). Ele confirmă începutul culturii în legătură cu aceleași fenomene, marcate de „[ocul” Vin. a. C.

Evoluția și răspândirea. Cultura sau grupul Boian – Poljanica este răspândit din sudul Transilvaniei până în Bulgaria, în Valea Marijei (Milojević 1944-1945, 210; Com[ă 1954, 362-363; 1955, 14, fig. 1; 1965a : cu rezerva că unele materiale publicate pe atunci ca Boian sunt de fapt Precucuteni). Cultura Boian, pe teritoriul României, are patru faze de evoluție (I, Bolintineanu; II, Giule[ti; III, Vidra; IV, Span]ov sau tranziție la Gumelnița) cu durate și arii diferite de răspândire (Com[ă 1954, 364; 1959, 117-118), cu rezerva că la originea culturii Gumelnița participă și elemente sudice, în acest caz, cultura Boian nu este un fenomen de genез pentru Gumelnița, fiind doar o sinteză care nu dă naștere altor culturi, ci marchează ca și în alte cazuri etape de sfârșit ale unor civilizații sau grupe. De exemplu sintezele Star. evo-Cri[– Vin. a. A sau Iclod – Petre[ti nu dau naștere altor culturi, reprezintă doar un moment din evoluție, fără urmări culturale.

În faza I, Bolintineanu, comunitățile de acest tip apar în centrul sud al Munteniei, după care se extind treptat în cea mai mare parte a acestei provincii istorice, cu excepția părții de nord est a Câmpiei Române (Com[ă 1955, 14, fig. 1; 1962, 213-214). În faza a II-a, Giule[ti, se cunosc așezări în toată Muntenia, sud-estul Transilvaniei și în sud-estul Moldovei (Com[ă 1959, 120; Székély 1965, 270); faza a III-a, Vidra, este documentată doar în partea de sud a Munteniei (Com[ă 1965b, 245), la sud de Dunăre, până în apropiere de Munții Balcani (cultura Poljanica), în vreme ce în sud-estul Transilvaniei și în nord-estul Munteniei persistă faza Giule[ti (sub acest termen Com[ă includea și descoperirile Precucuteni: 1957, pl. I; 1965b, 244). În ultima fază, Span]ov sau de tranziție la Gumelnița, comunitățile foarte dinamice ale acestei culturi, pătrund până la Jiu, determinând încheierea evoluției culturii la dreapta, iar extinderea spre est, în Dobrogea duce la dispariția sau transformarea culturii Hamangia (Com[ă 1993, 156; Ha[otti 1997, 64-65; Petrescu-Dîmbovița 2001, 150; Neagu 2000a, 26). Spre sud aceste comunități ating litoralul egeean (Ha[otti 1997, 63; Garašanin M., Dehm 1963) la Milopotamo, Alistrati, Paradimi, Dikili Tash; în termen sunt cuprinse și descoperirile de tip Marica, corespondentul nostru pentru cultura Precucuteni. Despre origine și analogii a scris D. Berciu (1960; 1961). Cercetări recente readuc în actualitate problema periodizării culturii Boian în trei faze și a prezenței unor aspecte locale de evoluție, ca și existența unei culturi Bolintineanu de sine stătătoare, răspândită la nord și la sud de Dunăre (Neagu 1997, 9; 2003, 144-150; Pandrea 1999, 22-26; 2000, 39, 43).

Așezările

După stratigrafia lor, se observă două categorii, unele cu mai multe straturi, fortificate, situate pe popine, iar altele cu un singur nivel sau așezări deschise.

Așezări fortificate

Lucrări de împrejmuire, de delimitare a unei zone, dar probabil și cu rol de fortificație a unor așezări se întâlnesc încă din faza Bolintineanu, la Piscul Crășani (Neagu 2003, Pl. XIX/2) și Copuzu {uvija Mic}. {anjurile au între 4 – 4,50 m lățime și o adâncime de 1,5-2,80 m

(Neagu 1997, 11, pl. III). {i în faza Boian Giule[ti s-au constatat lucr\ri de delimitare a unor a[ez\ri la G\N]ui *Movila Berzei*. Aici, un [an] lat de cca. 1,10 – 1,35 m, adânc de 0,75 m a fost amenajat pe latura de vest a a[ez\rii (Neagu 2000a; 2003, 90). Fortifica]ii propriu zise sunt men]ionate la Piatra – Sat *Vadul Codrii* (Giule[ti), unde pe latura de vest a a[ez\rii au fost descoperite dou\ [an]uri de mici dimensiuni (Nica 1999, 8). Începând din faza Vidra, [an]uri cu rol de fortifica]ie apar în mai multe a[ez\ri Boian (C\scioarele - *D'aia parte*, Vidra - *M\gurele*, Span]ov), iar în unele cazuri au fost identificate sisteme de fortifica]ie formate din [an]uri [i val (Radovanu, Chirnogi) [i chiar resturi de palisad\ (Sarichioi, Span]ov: Pandrea 1999, 33-36; 2000, 52). {an]urile erau amplasate în zonele de contact cu restul terenului, ca la Boian, Glina, sau Izvoare - *Fântânele* (Com[a 1974, 128, 134, 136; 1999-2000, 103-104).

La Radovanu, a[ezarea cea mai veche era fortificat\ cu un [an] [i palisad\ (Fig. IVc.4-5). Acest [an], cu traseu oval, ce înconjura a[ezarea, a fost s\pat atât pe deal cât [i la poalele acestuia, în aceast\ ultim\ parte fiind la cca. 60 m distan]\ de zona cu locuin]e (Com[a 1986, 61-62). Pe latura de sud vest [an]ul are o abatere în afar\, iar pe cea de est coboar\ pân\ la poalele dealului. Spre partea dinspre a[ezare, pe marginea [an]ului a fost amenajat\ o palisad\, care nu se [tie dac\ dubla pe toat\ suprafa]a acest [an]. Pe latura de est, palisada era la o distan]\ de cca. 10 m de [an] (Com[a 1986, 61-65). E. Com[a presupune c\ spa]iul dintre [an] [i palisad\ a fost folosit pentru ad\postirea vitelor. {an]ul avea l\jimea la gur\ de 4 m, iar adâncimea de 1,4 – 3 m, pere]ii oblici [i fundul aproape drept, având profilul în forma literei „U” (Com[a 1986, 61). Palisada format\ din trunchiuri groase, al\turate, înfipte la o adâncime de 50-60 cm, a fost surprins\ mai bine pe latura de vest, mai înalt\. {an]ul de fortifica]ie de la Radovanu, s\pat în contra pant\, este singurul de acest tip descoperit în Muntenia (Com[a 1986, 65), reflectând credem noi adoptarea solu]iei optime pentru amplasamentul sitului. {an]ul a fost umplut înc\ din aceast\ etap\ de locuire. Pe latura de sud a a[ez\rii, în afar\ de [an]ul prezentat a fost identificat [i un altul mai mic, care corespunde nivelului 3 din a[ezare (Com[a 1986, 65). Nu se cunoa]te exact traseul acestui [an], iar prezen]a lui este doar presupus\ [i pe latura de vest a a[ez\rii; nu s-au g\sit nici un fel de urme ale [an]ului pe zonele de nord [i est (Com[a 1986, 65). Dup\ profilul publicat (Fig. IVc.5) credem c\ a avut loc o cur\]are a [an]ului în etapa a IV-a. Sistemul de fortificare pare s\ fi fost reamenajat în fiecare mare etap\ de refacere a a[ez\rii. Un profil asem\n\ntor în „U” [i dimensiuni apropiate (4-4,50 m l\jime [i 1,50-2,80 m adâncime) prezint\ [i [an]ul de ap\rare de la Piscu Cr\sani (Neagu 2003, 53, PL.XIX/2).

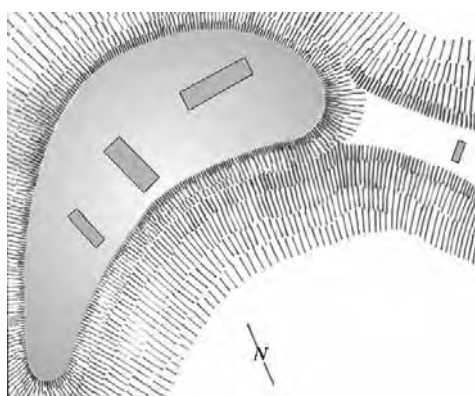

Fig. IVc.3a. Glina, dup\ Nestor

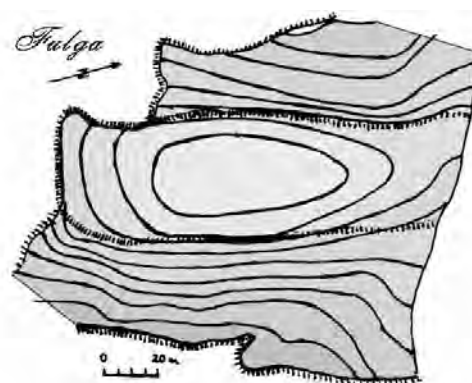

Fig. IVc.3b. Fulga, dup\ Com[a

Interesant este și cazul așezării de la Spanjov, Fig. IVc.6. În faza Vidra, pe latura de NE, așezarea a avut un șanț de apărare cu traseu arcuit, lat de cca. 3 - 4 m, adânc de 2 m, în formă de pâlnie, reamenajat și apoi umplut. În faza de tranziție la Gumelnița, pe aceeași latură a așezării, arealul locuit era delimitat de un alt șanț de apărare, cu traseu arcuit, fund albiat, adânc de cca. 3 m, lat de 2 m la bază și 6 m la partea superioară; între ultimele complexe de locuire și acest șanț s-a conturat pe o anumită zonă traseul unui șanț de îngrijire (Morintz S. 1963, 278-281, fig. 1-3; Comșa 1974a, 129, fig. 39). La Măgurele, *Movila Filipescu*, șanțul de apărare are trei refaceri (Roman 1962, 270). Între așezările fortificate trebuie să o amintim și pe cea de la Tangâru (Florescu A. C. 1966, 23). E. Comșa presupune că și în Transilvania ar fi stațiuni Boian fortificate, interpretând unele albieri care taie promontoriile, ca fiind șanțuri (Comșa 1965a, 643).

Considerăm că majoritatea așezărilor de tip tell au fost delimitate de garduri sau palisade, care aveau și funcție de fortificație. Asemenea așezări sunt pomenite la Bogata, în faza Vidra, etapa Vârșiti, după E. Comșa (Comșa 1959, 118).

Fig. IVc.4. Radovanu, nivel 1, reconstrucție, plan, sistemul de fortificare, după Comșa

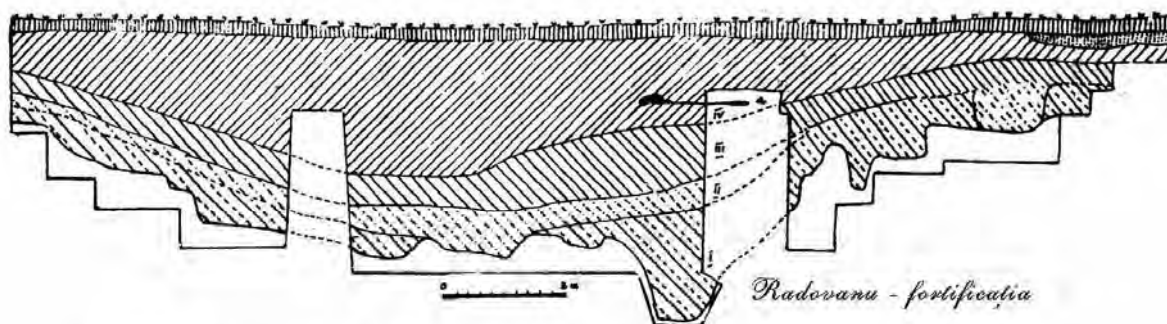

Fig. 41 Profilul secțiunii (executată în partea de vest a complexului) prin șanțul de apărare: I = nivelul de săpare a șanțului; II-III = niveluri de umplere și IV = corespunzător nivelului 1 din așezare și mai ales solului depus în milenii următoare, inclusiv unele deranjamente feudale târzii.

Fig. IVc.5. Radovanu, sistemele de fortificare, după Comșa

Se consideră în mod eronat că așezările în formă de tell apar doar în faza Vidra. Profilul stratigrafic de la Boian indică existența lor mai de timpuriu, iar alegerea popinei pentru așezare, semnalată la Ličoteanca, arată nevoia de a supraveghea terenul și ușurința de a-l fortifica.

De foarte multe ori în jurul unei a[ezări fortificate pendulează mai multe a[ezări mai mici, ca la Radovanu. A[ezările învecinate marchează locuri sezoniere în jurul unuia din siturile fortificate (cercetări recente, Andreescu et alii 2001). Asemenea situații au fost semnalate în a[ezarea Boian - Vidra de la Bogata I - III (Com[ă 1959, 115-118; Neagu 2000a, 26).

Fig. IVc.6. Spanjov (fazele III și IV), după S. Morintz

Ca și în cazul altor culturi neolitice, comunitățile Boian au folosit ca amplasamente pentru a[ezări zonele cu apă potabilă în apropiere, terenuri bune pentru agricultură și alte resurse necesare economiei lor, ca și cele care ofereau condiții avantajoase pentru apărare.

Spicuind din literatura de specialitate, am încercat să vedem care sunt locurile preferate pentru amplasarea locuirilor Boian. În faza Bolintineanu se preferă ostroavele (Boian - *Grădiștea Ulmilor*, Cos-logeni), marginile de terase (București - *Floreasca*, Călușelu, Piscul Crășani, Lunca - *La Grădini*, Gălbău - *Movila Berzei*) sau boturile de deal (Aldeni - *Gurguiul Balaurului*; Com[ă 1959, 121; 1974b, 124; Neagu 1997, 10; 2003, 88-89).

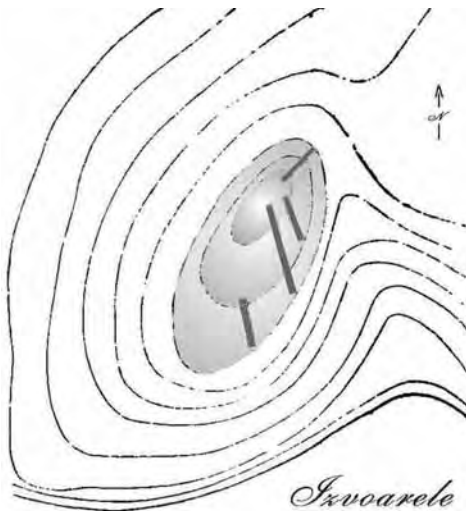

Fig. IVc.7. Izvoarele, după Com[ă

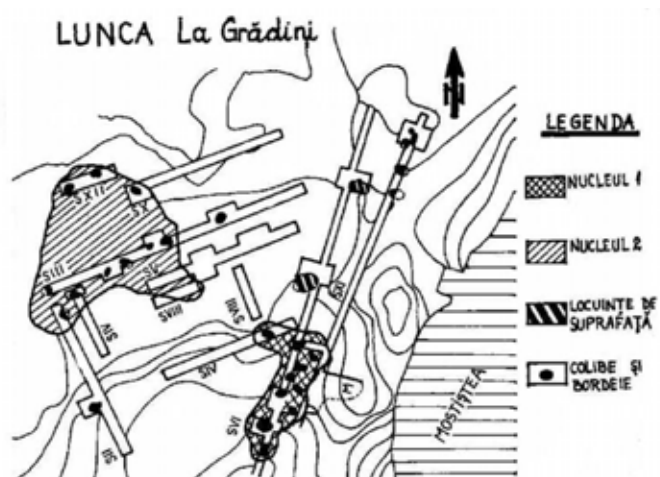

Fig. IVc.8. Lunca - *La Grădini*, după Neagu

În faza Giulești cele mai multe a[ezări sunt amplasate pe marginile teraselor râurilor sau a bălților din preajma Dunării (Bogata I și II, Greaca, Giulești, Tangâru), dar apar și unele situate pe grindurile sau popinele din luncile râurilor (Li[coteanca) sau pe boturi de deal (Aldeni - *Gurguiul Balaurului*; Com[ă 1974b, 125). În faza Vidra, sunt cunoscute atât a[ezări pe ostroave (Boian - *Grădiștea Ulmilor*) cât și pe margini de terase (Bogata III și IV, Tangâru), dar și pe gorgane (Fig. IVc. 3a-b [a.), (Glina, Spanjov; Com[ă 1974b, 129).

În ultima fază, cele mai multe a[ezări sunt situate pe gorgane (Vidra, Glina, Spanjov; Com[ă 1974b, 129), dar se întâlnesc unele și pe margini de terasă (Greaca - *La Jigănie* și

La Cujescu, Conje[ti, Izvoare - *Fântânele*), pe grinduri (Tangâru), pe capete de vâi (Radovanu), sau pe ostroave (Boian - *Grâdi[tea Ulmilor*: Com[ă 1974b, 129; Neagu 2003, 90).

S. Pandrea, evaluând datele cu privire la cultura Boian, precizează că se cunosc cca. 184 de a[ezări, a căror repartiție pe faze se prezintă după cum urmează: Bolintineanu 51 de a[ezări; Giule[ti 50 de a[ezări; Vidra 20 de a[ezări, Spanjov 33 de a[ezări (Pandrea 2000, grafic 1). Cercetări arheologice au fost făcute în cca. 103 din ele, cele mai puține, 19, fiind legate tocmai de faza Bolintineanu (Pandrea 2000, 39).

A[ezările din faza Bolintineanu diferă ca dimensiuni. Unele sunt foarte mici, ca cea de la Cernica de cca. 1.000 m², altele sunt ceva mai mari, cu o suprafață cuprinsă între 5.000 și 10.500 m² (Căluș 5.000 m², Gâșu *Movila Berzei* 5.600 m², Boian *Grâdi[tea Ulmilor* 8.000 m², Piscul Crășani 8.400 m², iar *Grâdi[tea Coslogeni* 10.500 m²: Com[ă 1954, 364; 1974b, 124, 143; 1975, 23; Neagu 1997, 10; 2003, 91). Cea mai mare a[ezare este cea de la Lunca - *La Grâdini*, de cca. 37.500 m² (Neagu 1997, 10; 2003, 91).

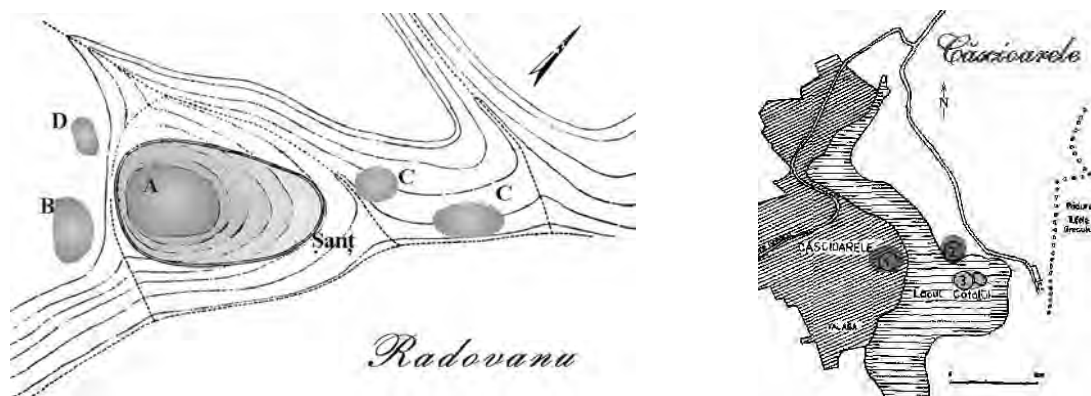

Fig. IVc.9. A[ezări tell și locuiri adiacente (Radovanu, Căscioarele), după Com[ă

În general, a[ezările conțin puține construcții de locuit, cu spații mari între ele, uneori cu vetre exterioare și cuptoare de ars ceramică (Com[ă 1974b, 124, 143; 1975, 23). Multe din ele aveau urme de locuire sporadică, fiind probabil legate de comunități mici, a căror stil de viață și economie impunea pendulări periodice sau mai degrabă a[ezări sezoniere.

Cercetările sistematice de la Piscul Crășani, Coslogeni - *Grâdi[tea* și Lunca - *La Grâdini* au demonstrat că fiecare din acestea conținea de fapt două nuclee de locuire, care ar putea să nu fie contemporane (Neagu 1997, 11, pl. IV; 2003, 53). Sunt atestate atât bordeie cât și locuințe de suprafață (Neagu 1997, 11-14).

În prima parte a fazei Giule[ti, a[ezările au probabil încă un caracter sporadic și procesul de pendulare continuă, determinat poate de practicarea pescuitului în zonele propice (Com[ă 1997, 148; Leahu 1963, 186, 257). Multe a[ezări au doar un singur nivel de locuire cu câteva bordeie, indicând o locuire de scurtă durată (Com[ă 1974b, 125; Neagu 2000a, 26).

Spre sfârșitul acestei faze, dinamismul comunităților crește și se manifestă și prin faptul că majoritatea a[ezărilor capătă un vădit caracter sedentar, unele din ele au două niveluri de locuire, ca cele de la Gâșu *Movila Berzei* (Neagu 1999, 22; 2003, 91), Ciulnița (Marinescu-Bîlcu et alii 1995) și Isaccea - *Suhat* (Micu 1999). Pentru puține există informații

asupra întinderii lor: Aldeni *Gurguiul Balaurului*, 2.000 m² (sau 3.200 m²: Com[ă 1997, 147); Glina 4.000 m²; Tangâru 4.500 m²; Piatra Sat - *Vadul Codrii*, 2.400 m²; G[ă]l[ă]ui *Movila Berzei* în prima etap[ă] 3.000 m², iar în ultima se extinde la 8000 m² (Com[ă 1957, 30; Nica, Ciuc[ă] 1989, 17; Pandrea 1994, 16-17, 24-26; Neagu 2000a, 26; 2003, 91). A[ez]area de la Br[ă]l[ă]ia pare s[ă] se întind[ă] pe cca. 1 km (Com[ă 1994a, 192).

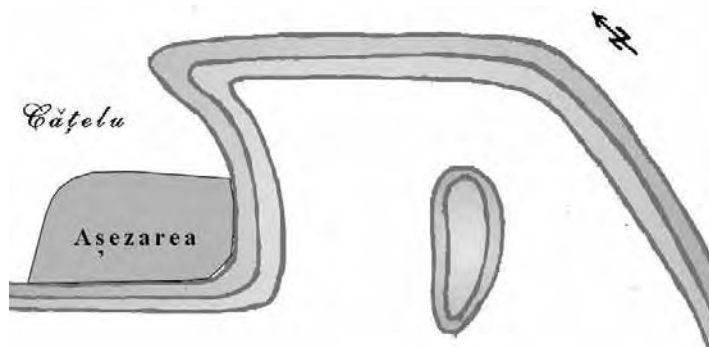

Fig. IVc. 10. C[ă]telu, dup[ă] Com[ă]

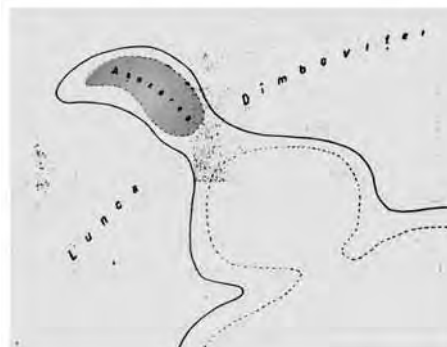

Fig. IVc. 11. Glina, dup[ă] Com[ă]

În partea a doua a fazei Giule[ti], ca rezultat al sedentariz[ării], comunit[ă]țile au preocup[ări] de organizare a spa[ți]ului a[ez]ării. Al[te]turi de bordeie apar acum [i] locuin[țe] de suprafa[ă]. Construc[ți]ile apar spre zona central[ă] a a[ez]ărilor [i] se constat[ă] lucr[ări] de terasare, necesare extinderii spa[ți]ului de locuit (Izvoare [i] Radovanu: Com[ă 1999-2000, 103-104). Se pare c[ă] exist[ă] acum mai multe modalit[ă]ți de organizare a locuin[țelor] în cadrul a[ez]ărilor. Locuin[țele] de suprafa[ă] sunt dispuse pe [iruri, a[ă] cum o atest[ă] cercet[ările] de la Piatra Sat - *Vadul Codrii* sau grupate (Isaccea - *Suhat*). În alte cazuri, ca la Sili[tea] - *Conac*, bordeiele, locuin[țele] de suprafa[ă] [i] gropile sunt dispuse la ceva distan[ă] unele de altele, ultimele fiind amplasate pe malul terasei (Pandrea 1999, 15). Apar acum [i] primele sanctuare comunitare, dispuse în zona central[ă] a a[ez]ării (G[ă]l[ă]ui, nivel III/2), sau pe o anumit[ă] latur[ă] a ei (Piatra Sat - *Vadul Codrii*, pe latura de sud: Nica, Ciuc[ă] 1989, 24; Nica 1999, 8; Neagu 2000a, 26, 29-30; 2003, 91-92). În unele a[ez]ări s-au cercetat cuptoare pentru gătit (Sirbu et alii 1997, 147). Sunt consemnate [i] lucr[ări] de delimitare a unor a[ez]ări prin [an]juri, ca cele de la G[ă]l[ă]ui - *Movila Berzei* nivel III/2 (Neagu 2000a, 26; 2003, 90) sau [an]juri de fortifica[ții] propriu-zise (Morintz S., 1963, 276; Nica 1999, 8; Neagu 2003, 91).

Dimensiunile a[ez]ărilor fazei Vidra sunt la fel de pu[țin] cunoscute. Unele din ele sunt de mici dimensiuni, ca cele de la Tangâru [i] Glina, cca. 4.500 m², în timp ce altele sunt de dimensiuni ceva mai mari, ca cea de la Boian - *Gr[ă]d[ă]l[ă]tea Ulmilor* de cca. 12.000 m² (Com[ă 1974b, 156). Nu exist[ă] o regul[ă] strict[ă] de organizare a construc[țiilor] de locuit. În unele a[ez]ări, locuin[țele] sunt dispuse la intervale diferite, cu spa[ții] mari între ele, iar în altele sunt organizate pe dou[ă]-trei [iruri] paralele, orientate în lungul axului mare, dispuse la distan[țe] relativ egale (Glina, la circa 7-8 m una de alta: Com[ă 1974b, 156). {an]jurile de ap[ă]rare fac parte în continuare din structurile comunit[ă]ții, sunt consemnate la Glina [i] Span[ț]ov (Com[ă 1972, 44; 1974b, 128), demonstr[ând] prin prezen[ța] lor puterea unei autorit[ă]ți locale, dar [i] o perioad[ă] de nesiguran[ă].

Pentru faza de tranziție la Gumelnița se cunosc dimensiunile așezărilor de la Petru Rare [1750 m², și a celei de la Radovanu, 3.500 m², care a fost săpat aproape integral (Comă 1974b, 128).

Radovanu. Studiu de caz. Considerăm că expunerea situației sitului de la Radovanu este reprezentativă pentru maniera de organizare a comunităților Boian din această fază, motiv pentru care ne vom opri ceva mai mult timp asupra descoperirilor de aici. Situl de la Radovanu, conține mai multe zone de interes arheologic, Fig.IVc.9, organizate astfel: punctul *La Muscalu* (zona A) reprezintă marginea unei terase, unde pe o suprafață de circa 3.500 m² (cercetată integral), înconjurată de pante și fortificată, s-au descoperit patru nivele cu locuințe de suprafață. La est de acest punct, pe un teren mai jos s-au descoperit două zone (C) cu locuințe de suprafață. La vest de tell, pe terasa vecină, a fost identificată o construcție cu un rîzboi de jesut (zona B) și mai spre nord de aceasta a fost descoperită necropola așezării (zona D: Comă 1990, 69, fig. 29).

Nivelul 4, cel mai vechi, conține o singură locuință. Acum se amenajează și primul an de apărare (Comă 1990, 71; 1997, 149). Nivelurile 4 și 3 au fost parțial cercetate.

Nivelul 3, următor, Fig. IVc.12 jos, conține patru case, înșirate de-a lungul marginii de nord a așezării, situate la mică distanță una de alta (Comă 1974b, 72).

Nivelul 2 (Fig. IVc.12). Înainte de construirea caselor din nivelul 2 comunitatea de aici a făcut lucrări destul de ample de terasare a terenului, diferența de nivel între case fiind de 15 - 20 cm (Comă 1974b, 72). Pentru așezarea de *La Muscalu* cele mai complete informații se referă la nivelurile 2 și 1 (cele mai noi). Satul din nivelul 2 avea 12 case, dispuse câte 6 pe 2 rânduri paralele, de nord și de sud, despărțite de o „ulie” orientată E-V, de cca. 7 m lățime. Spațiul dintre locuințe este aproape constant de circa 1,5 m (Comă 1990, 72-75, fig. 33, 35). Intrarea în locuințe era pe latura de sud. Se consideră că locuințele au fost construite aproape în același timp, având în vedere atât elementele comune de construcție, dispunerea lor cât și felul de organizare propriu-zis. În acest nivel există și un an de apărare. Pe latura de sud a platformei așezării există un mic spațiu liber (Comă 1990, 75).

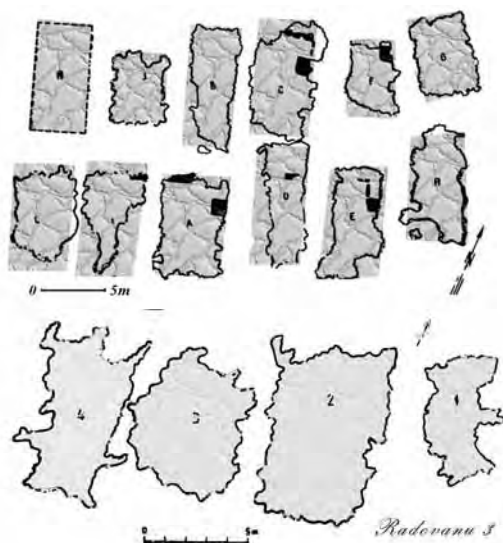

Fig. IVc.12. Radovanu: nivelul 2 sus, 3 jos, după Comă

Fig. IVc.13. Radovanu, nivelul 1, după Comă

Nivelul 1, cel mai nou, Fig. IVc.13. Satul era compus din 12 locuințe [i o anexă (L11), cu o organizare diferită. Casele sunt răsfricate pe aproape întreaga suprafață a așezării [i doar câteva sunt grupate pe șir (Comă 1990, 75-77, fig. 36, 38; 1997, 149). E. Comă presupune că locuințele periferice au fost construite în momente diferite [i că spațiul liber din partea de sud-est a putut fi folosit drept piațet (Comă 1997, 149). Același autor este de părere că modul de organizare a locuințelor din nivelurile 3 [i 2 reflectă pe de o parte respectarea anumitor reguli stricte, dar [i o legătură puternică între membrii comunității de aici (Comă 1990, 113). Analiza complexelor de la Radovanu reflectă așa cum a specificat autorul săpăturilor, evoluția unei comunități de-a lungul mai multor etape de locuire, o creștere demografică importantă, necesitatea [i [tiința organizării spațiului de locuit, ca [i preocupările de apărare reflectate de lucrările adecvate (Comă 1990, 113).

Cercetarea aproape integrală a satului de la Radovanu, cu nivelurile sale, ca [i unele cercetări mai extinse din câteva așezări au permis [i estimări cu privire la numărul populației. Astfel așezarea Glina se apreciază că avea circa 30 de case cu 150 de locuitori. La Radovanu în nivelul 2, erau probabil 60-100 locuitori în cele 12 case (Comă 1974b, 137; 1990, 75, 76). În mai multe cazuri s-a constatat construirea unor locuințe [i dincolo de [anurile de apărare, ceea ce presupune o creștere a numărului populației. De asemenea, se presupune o prărsire [i o revenire a populației pe aceleași locuri din cauza epuizării terenurilor agricole [i a numărului scăzut de amplasamente prielnice pentru așezare din câmpie (Comă 1974b, 137).

Complexele de locuit

Bordeiele

Pentru faza Bolintineanu, cele mai multe construcții de locuit erau de tip bordei. După forma lor se deosebesc mai multe tipuri:

- **rotunde:** la Tangâru (Berciu D. 1959a, 139);
- **ovale:** la Cernica au fost descoperite unele complexe ovale (desemnate sub numele de colibe: **Gr.1:** 3,60x2,60 m), în unul fiind [i o rănișă (Cantacuzino, Morintz S. 1965, 237). Uneori a fost sesizată [i o treaptă la intrare (gârlici); în orizontul Boian-Vidra de la Bogata sunt amintite trei bordeie din care unul de formă ovală (Fig. IVc.17), având în interior o vatră simplă (Comă 1959, 118; 1991a, 223). Bordeie de formă ovală sunt cunoscute [i în așezările Boian - *Grădiștea Ulmilor* (Comă 1954, 365; 1955, 27; 1959, 122) sau în cele cercetate la București - *Floreasca* [i Călușu. Pentru ultimele două situri, bordeiele erau de cca. 4x2,5 m sau 3,20x2 m, uneori cu vetre simple, ovale sau rotunde (diametru cca. 60 cm, sau 60x80 [i respectiv 80x90 cm) [i cuptoare plasate în interiorul sau în exteriorul construcțiilor (Comă 1974b, 143; Neagu 1997, 12). Bordeie ovale (3x2 m), cu axul lung pe direcția S-V, având în interior doar vetre ovale sau circulare, au fost descoperite [i la Coroteni în Vrancea, într-o așezare a fazei Bolintineanu (Bobi 1981, 25, fig. 2, 3a-3c).

- **ovale, alungite:** uneori sunt pomenite gropi prelungi, ce pot reprezenta, fie bordeie ovale, fie gropi de lut (Comă 1959, 115). La Greaca au fost cercetate două bordeie; unul,

distrus pe jumătate, Fig. IVc. 16, de formă ovală alungită, cu marginile distruse, avea lungimea de 5 m; celălalt, din care s-a cercetat doar profilul, avea deschiderea la gură de 3,4 m;

- **ovale, neregulate:** la Giule[ti – Sârbi, Fig. IVc.14;
- **dreptunghiulare:** la Cernica sunt menționate bordeie rectangulare, cu colțurile rotunjite sau în unghi (*Gr. 2 (3)*, de 3,60 x 3,26 m; B1, de 5 x 3 m; B2, de 3,5 x 3,5 m; B3, de 8 x 4,5 m), adâncimea lor fiind de 0,70 - 0,80 m (Leahu 1963, 185-186; Com[ă 1972a, 11; Neagu 2000a, 30). Bordeie rectangulare, cu colțurile rotunjite sunt menționate și la Ciulnița (Marinescu-Bîlcu et alii 1995, 21-22). Alte două bordeie rectangulare (L7) sau cvasi rectangulare (L8) au fost cercetate la Pietrosu, jud. Buzău; primul dintre ele (1,86 x 1,73 m) avea câte o groapă de par pe mijlocul laturei de SE și respectiv NV (Constantinescu et alii 2005, 278).
- **dreptunghiulare cu trepte:** Li[coteanca (Fig. IVc.15);
- **cu plan neprecizat:** în așezarea Lunca - *La Grădini* sunt locuințe adâncite (Neagu 1997, 11-14).
- **trapezoidal:** un astfel de bordei este menționat la Aldeni; pe fund, lângă pereți au fost descoperite urmele bânelor ce au sprijinit construcția (Com[ă 1974b, 49).

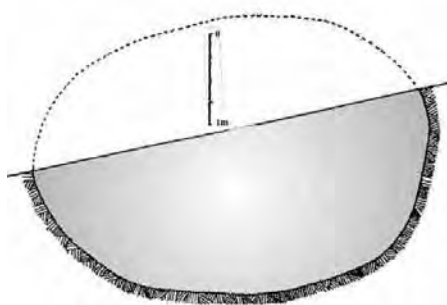

Fig. IVc.14. Tip de bordei din fazele Bolintineanu – Giule[ti, după Com[ă

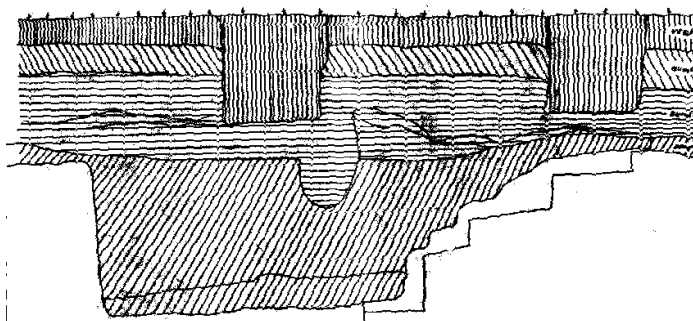

Fig. IVc.15. Bordei, Li[coteanca, după Harjuche

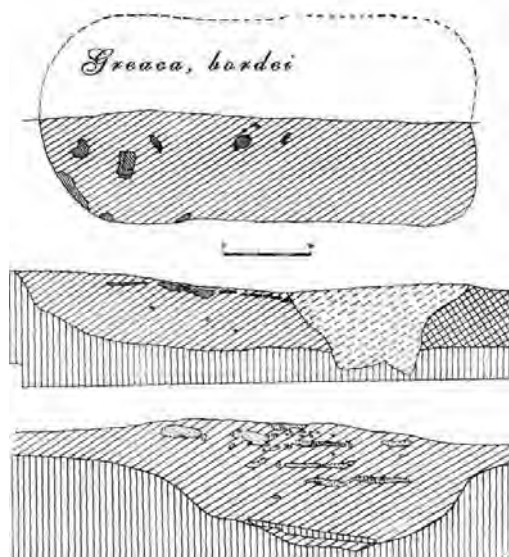

Fig. IVc.16. Greaca, plan și profile prin două bordeie, după Com[ă

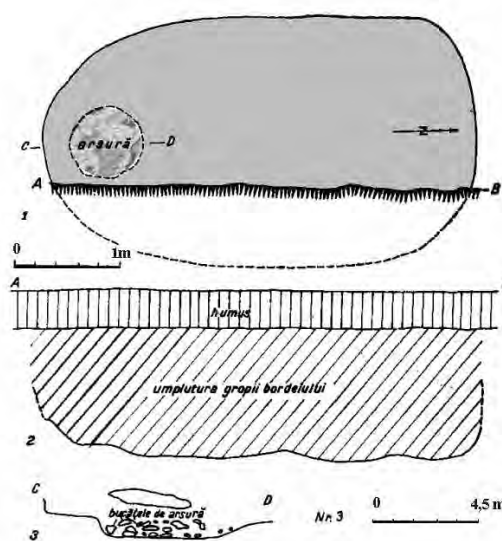

Fig. IVc.17. Bordei de la Bogata 2, după Com[ă

Pentru toate tipurile men]ionate exist\ o bogat\ bibliografie (Berciu D. 1959a, 139; 1961, 370; Com[ă 1959, 115; Har]uche 1983, 8; Marinescu-Bîlcu et alii 1995, 21-22; Pandrea 1999, 15; Neagu 2003, 92-93; [. a.).

Unele bordeie au intrarea marcat\ printr-o treapt\ superficial amenajat\, ca cele de la Bogata (Fig. IVc.17) [i G\l]ui (Neagu 2000a, 31). Cele de form\ oval\ sau rotund\ de la Tangâru, Giule[ti *Sârbi* [i Li[coteanca - *Movila lui Mo[Filon* aveau la intrare sau în interior trepte, late de 25 cm [i înalte de 20-25 cm (Berciu D. 1959a, 139; 1961, 370; Har]uche 1983, 7). La altele intrarea era probabil situat\ pe latura de sud sau vest.

Fundul era plan sau în form\ de pân]ie (mai ales cele care aveau stâlp interior). Într-un singur caz, la Li[coteanca - *Movila lui Mo[Filon* s-a descoperit o groap\ central\ (diametru 22 cm, adânc\ de 30 cm) ce sus]inea stâlpul acoperi[ului. Uneori, pe fund s-au descoperit gropi, folosite pentru vetre sau cu func]ie neprecizat\ (Com[ă 1974b, 147, 153, fig. 57; Har]uche 1983, 8).

Pere]ii erau drep]i, albia]i sau oblici.

Suprafaja. Bordeiele au o suprafaj\ între 12,25 m² [i 30 m² (Har]uche 1983, 8; Marinescu-Bîlcu et alii 1995, 21-22), iar adâncimea lor atinge uneori 2 m. O amenajare mai pu]in clar\ a fost consemnat\ la Giule[ti - *Sârbi*, unde în B2, lâng\ pere]i, s-au descoperit dou\ [n]juri adânci de 30 cm (Marinescu-Bîlcu et alii 1995, 22). Cele de tip oval au cca. 18 m², cu axul lung orientat NE-SV sau N-S, cu vetre interioare, a]ezate direct pe podea [i dispuse în partea de sud (Com[ă 1974a, 153-154).

Amenaj]ri interioare. La G\l]ui - *Movila Berzei* într-un bordei au fost descoperite dou\ cuptoare, fiecare cu câte o singur\ camer\, Fig. IVc.18b, de 80 x 57 cm [i 110 x 90 cm (Neagu 2003, 59, Pl. XXXII). Cuptorul mai mare are o form\ rectangular\ cu col]urile rotunjite [i este prev\zut cu o mic\ platform\ în fa]a vetrei. Probabil c\ acesta con]inea [i o gaur\ p\trat\ de aerisire (Neagu 2003, 60).

Fig. IVc.18a. Cernica, cuptor, dup\ Com[ă

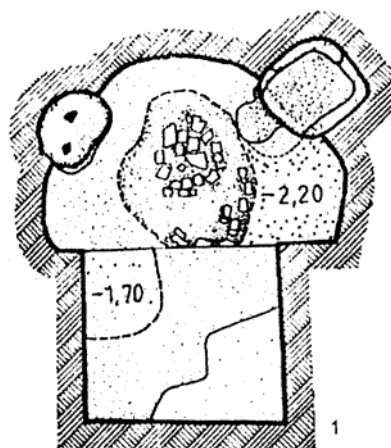

Fig. IVc.18b. Bordei cu dou\ cuptoare, G\l]ui-Movila Berzei, dup\ Neagu

Ateliere. Într-un bordei apar]inând fazei Giule[ti de la Cânde[ti - *Cur]turi* (Vrancea) a fost identificat un atelier de prelucrare a silixului [i a topoarelor din marn\ (Bobi 1978, 7). Nu [tim exact cum erau dispuse în interior piesele descoperite. Al]turi de unelte finite [i de a]chii din silix sau de topoare finite [i în curs de prelucrare s-au mai descoperit dou\ d\lti]e

din col] de mistre], percutoare, un frec\tor, ca [i o nicoval\ din piatr\ dur\, cu urme de întrebuin]are (Bobi 1978, 7).

Locuin]ele de suprafa]\

Colibele

Majoritatea construc]iilor de acest tip aveau form\ oval\ (predomin\ cele de 4,35 x 3,92 m; mai rar 2,85 x 3,2 m) sau circular\ (3 x 3; 3,5 x 3,7; 4 x 4m), (Berciu D. 1961, 370; Neagu 1997, 12-13). Cele mai multe colibe, 16, au fost cercetate în a[ezarea Lunca - *La Gr\adini*. La unele colibe s-au p\strat g\urile de la parii din pere]i (diametru de 7-12 cm), dispu[i la cca. 50-70 cm distan]\ unul de altul. Zece colibe erau orientate cu axul lung pe direc]ia SSE-NNV, iar restul SSV-NNE, toate fiind îndreptate spre ap\ (Neagu 1997, 13). Podeaua era u[or adâncit\ [i consta dintr-un strat de lut galben amestecat cu concre]iuni calcaroase, b\ut, gros de 10-15 cm (Neagu 1997, 13), cu rol impermeabil. Ca amenaj\ri interioare sunt men]ionate vetrele.

În nivelul III/1 de la G\N]ui - *Movila Berzei* erau [apte colibe, iar în coliba c1/2000 s-au identificat mai multe gropi de pari, cu un diametru de 6-9 cm (Neagu 2003, 92-93, Pl. XL).

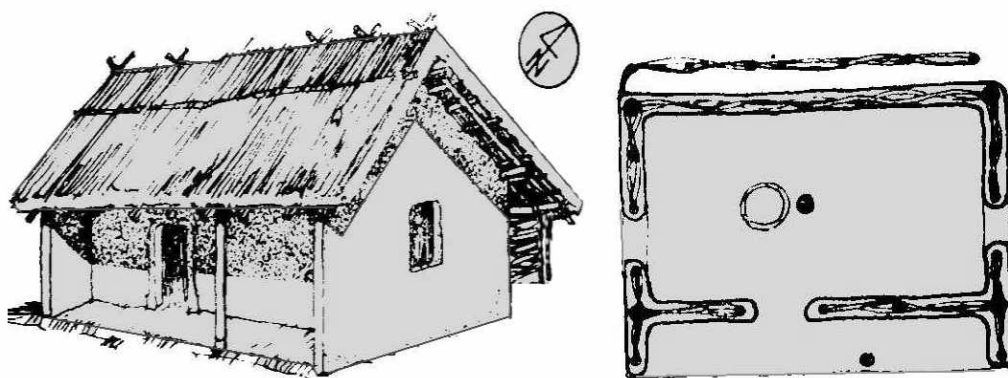
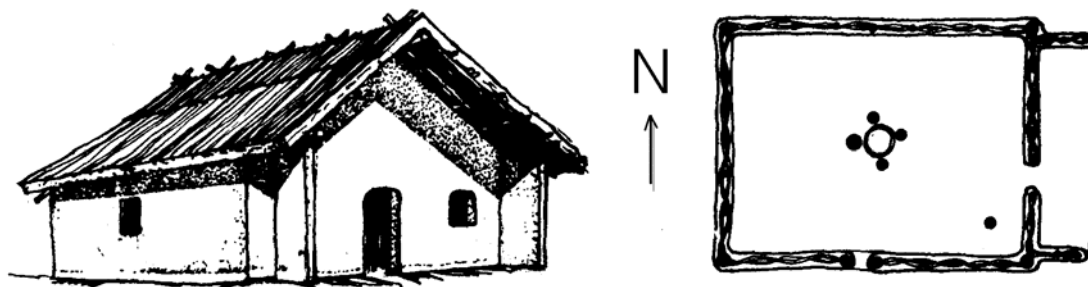

Fig. IVc.19. Locuin]e de la Petru Rareș [▲ [i Tangâru ▼, dup\ Hoin\rescu

D. Berciu men]ioneaz\ la Tangâru unele construc]ii ca fiind colibe. Judecând dup\ dimensiuni, noi credem c\ este vorba de locuin]e de suprafa]\. Colibele sunt de form\ rotund\ sau p\trat\ [i au pere]i doar la intrare [i în spate. Pere]ii erau sus]inu]i de pari b\tu]i în p\mânt, iar podina consta într-un strat de lut fin, bine b\ut (Berciu D. 1959a, 139; 1961, 370). Unele complexe aveau vetre.

În ceea ce privește **locuințele de suprafață** propriu-zise, s-au constatat locuințe cu gropi de pari, locuințe cu platforme, podea de lemn [și lut ars, ca și locuințe de la care nu ne-au rămas urme pentru a stabili cu exactitate modalitatea lor de construcție. Putem presupune că pereții lor din lemn se îmbinau la colțuri sau poate structura lor de rezistență se sprijinea pe o ramă sau pe țâlpi.

Se amintesc podele neamenajate, altele constând din unul sau mai multe straturi de lut, dar și cele din lemn și lut, solide.

Locuințe de suprafață, *fpe structuri orizontale*. Aici am putea include descoperirile de la Ciulnița și Lișcoteanca - *Movila lui Moș Filon*. Casele, de formă rectangulară (11 x 8 m sau 8 x 5 m), nu prezentau gropi de pari și nici urme de amenajare ale podelelor (Marinescu-Bîlcu et alii 1995, 21-22; Pandrea 1999, 15). Probabil că tot aici pot fi incluse și casele de la Lunca - *La Grădini*, rectangulare și cu colțurile rotunjite, amplasate pe marginea terasei (Neagu 1997, 13, pl. IV). Pentru toate acestea se amintește descoperirea unor fragmente de pereți de lut ars, cu amprente de nuiiele.

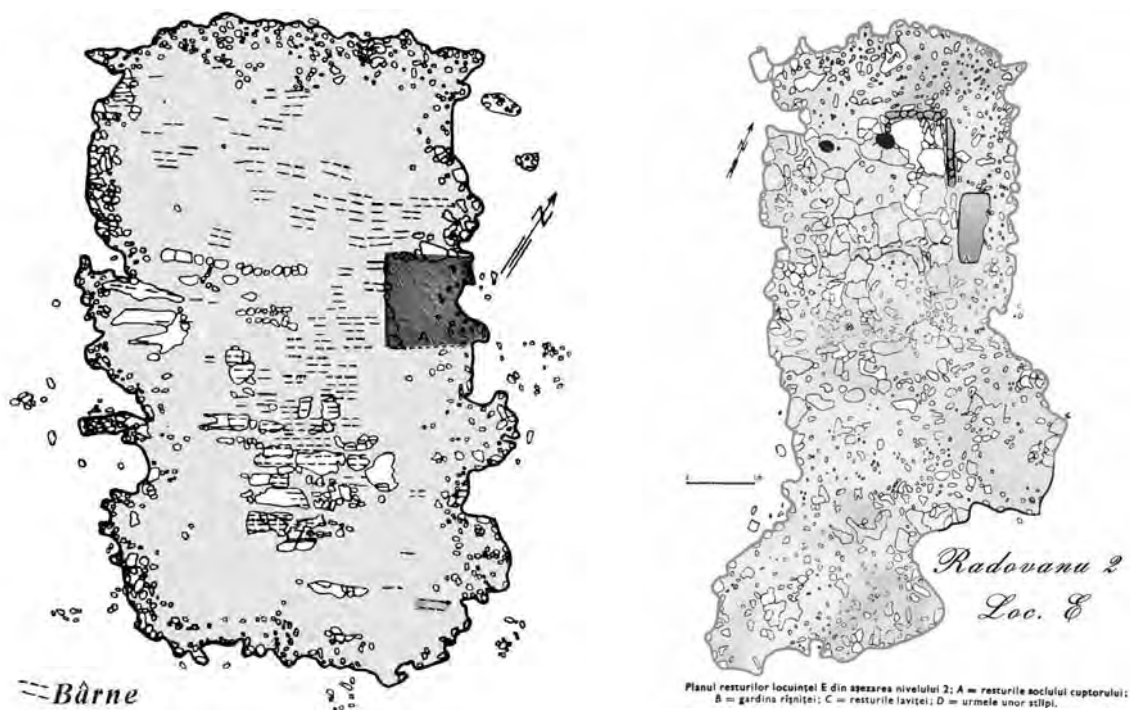

Fig. IVc.20. Radovanu, L5 (niv. 1) și loc. E (niv. 2) cu amenajări interioare, după Comșa

La Lișcoteanca – *Movila din Baltă* locuințele aveau podine din lut bătut (Harjușche 1983, 9), iar la Trestnic L2 avea o podea subțire; vatra din această locuință era acoperită cu fragmente de rășniță (Lăzărucă 1995, 10). Podea simplă de lut aveau și locuințele de la Piatra Sat - *Valea Codrii* sau cea din punctul *Nucet* (Nica, Ciucă 1989, 17, 19-22, 24, 35). Două din locuințele de la *Valea Codrii* aveau praguri (L2; L3), iar în L1 și L2 s-a descoperit câte o groapă de par; L1 avea o vatră cu două refaceri, iar în L2 vatra a avut patru refaceri (Nica, Ciucă 1989, 19-22).

Unele fragmente de pereți, dinspre interior aveau chiar urme de vopsea albă (Neagu 1997, 13). Podea simplă de lut bătut aveau mai multe locuințe de la Hârșova (unele chiar cu

urme de reparații: Ha[otti 1997, 68] și Trestnic. În ultimul caz, locuințele aveau dimensiuni relativ mari, de circa 21 m² (Lăzurcu 1995, 8-10). Una din cele două locuințe descoperite în așezarea Lunca - *La Grădini* a adăpostit un atelier de prelucrare a silexului, iar cea de a doua pare să fi avut caracter de cult (Neagu 1997, 13).

Locuințe de suprafață cu gropi de pari. În două așezări sunt menționate astfel de locuințe, de formă rectangulară, cu o singură încăpere și pridvor, la Tangâru și la Petru Rareș, Fig. IVc. 20 (Comăna 1990, 90). Gropile parilor de la colțurile caselor arată că acestea erau mai groase decât cei intermediari.

Locuința de la Tangâru (L1, de cca. 6 x 3,5 m), cu axul lung orientat E-V, avea în zona centrală o groapă de par, dublă ca mărime comparativ cu a celor de colț care, probabil, susținea alți pari dispuși piramidal și grinzi orizontale, pe care era construit acoperișul. Pridvorul, de circa 1 m lățime, era susținut la extremități de câte doi pari (Comăna 1974b, 155-156, fig. 58). Pe latura de V între parii de la colțuri erau cinci grăuri de pari, iar pe cea de N alți șapte (Comăna 1974b, 153). Podeaua consta în câteva straturi subțiri de pământ bătut. În mijlocul încăperii, lângă groapa stălpului central, direct pe podea a fost construită o vatră rotundă (diam. 1,40 x 1,50 m) cu marginile ușor ridicate, lângă care erau alte trei gropi mai mici. Se presupune că pereții locuinței erau construiți dintr-o structură de nuiele, pe care s-au aplicat în interior și în exterior lipituri de lut și paie (Comăna 1974b, 153).

Locuința (încăperea era de cca. 5,10 x 3 m) cu pridvor de la Petru Rareș era orientată NE-SV (Berciu D. 1937, 5-6). Și aici în mijlocul casei a fost descoperită groapa unui par oval (40 x 30 cm) al cărei fund atingea 1,50 m adâncime, care a susținut acoperișul. Pe laturile scurte sunt un număr egal de pari, dar pe cele lungi situația diferă, din cauza arhitecturii complexului. Pridvorul (cca. 80 cm lățime) a fost amenajat pe latura de sud-est a casei, în timp ce pe latura opusă ei, a fost o anexă, care avea perete comun cu aceasta (șase gropi de pari, dispuse într-un șir, din care unele oblice marchează peretele exterior al anexei). Podeaua locuinței avea două straturi de pământ galben (Berciu D. 1937, 5-6; Comăna 1974b, 157-158, fig. 59). D. Berciu, autorul săpăturilor, considera că pereții construcției de mai sus au fost realizați în sistem paiantă din pari și împletituri de nuiele, peste care s-a aplicat o lipitură de lut amestecat cu paie sau pleavă. Printre dărâmături au fost descoperite un fragment de coloană și fragmente dintr-un portal (Berciu D. 1937, 5-6; Comăna 1974a, 157).

Ca instalații interioare sunt menționate o vatră și o lăvișă. Vatra, de formă rotundă, era în apropierea parului central din locuință, iar lângă ea se afla o groapă cu cenușă, cioburi, oase arse, scoici și alte materiale (Comăna 1974b, 175).

În apropierea vetrei, dar neconsemnată grafic sau fotografic, se afla o lăvișă/banchetă de lut (45 cm înălțime), cu colțurile rotunjite și marginile ușor ridicate, ce a fost pictată și a suferit două renovări. La început, pe fond roșu s-au pictat benzi albe paralele, iar după prima renovare tot pe fond roșu s-au pictat spirale (Berciu D. 1937, 5-6; Comăna 1974b, 157; 1991a, 223). Tot pentru aceeași așezare sunt menționate unele bucăți mari de lipitură arsă, pictate cu alb pe roșu, care nu ținem dacă sunt în legătură sau nu cu locuința prezentată mai

sus. Această construcție, prin elementele arhitectonice pe care le conține (vezi mai jos), se desprinde din tipicul locuințelor simple [și pare să fie de fapt un sanctuar comunitar, dar fără construcții monumentale. Din păcate nu cunoaștem inventarul acestei construcții.

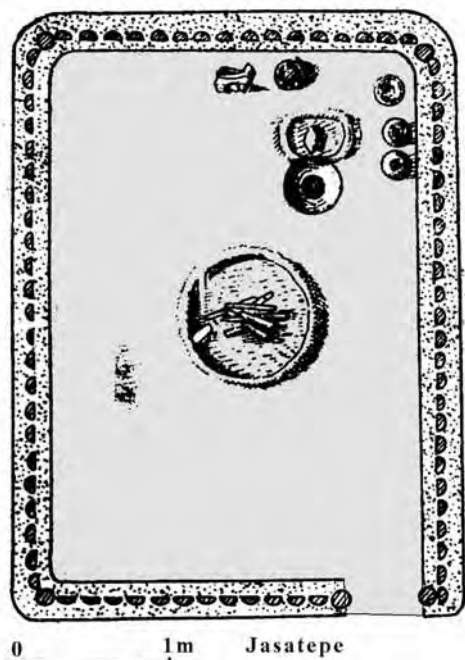

Fig. IVc.21. Locuința de la Jassatepe, după Detev

unora din planurile construcțiilor cercetate, Fig. IVc.20, ne împiedică să facem observații mai ample. Se afirmă că locuințele din toate nivelurile sunt de formă rectangulară [și au în medie 7 x 4 m (Com[ă 1990, 81). Planurile publicate arată însă că situația este puțin diferită. Explicația ar putea fi aceea că unele din construcțiile de aici reprezintă anexe ale locuințelor. Astfel, în nivelul 3, E. Com[ă menționează că două din construcții erau locuințe, iar alte două, anexe; în ultima etapă, cea din nivelul 1, unele din locuințele descoperite aveau și anexe mici, fără amenajări interioare, totdeauna cu platforme, situate în preajma locuințelor și dispuse paralel cu acestea (Com[ă 1990, 149; 1991a, 206; 1997, 149).

Casele aveau axul lung pe direcția N-S, cu excepția L7 din nivelul 1, al cărui ax este pe direcția E-V. Orientarea lor a fost, probabil, pe direcția vânturilor din zonă (Com[ă 1990, 81). E. Com[ă presupune că întâi se construiau pereții și apoi se realiza podeaua.

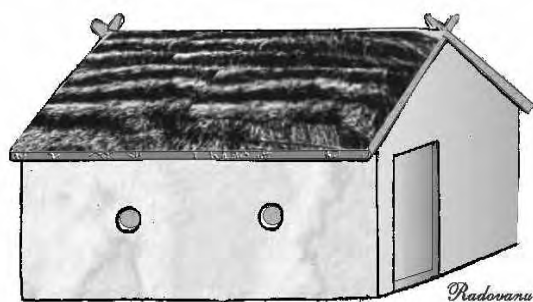

Fig. IVc.22a. Radovanu, locuință (reconstituire E. Com[ă)

Locuințe de suprafață pe structuri orizontale cu podea platformă de lemn [și lut. E. Com[ă amintește prima locuință de acest tip în etapa Vidra, în așezarea de la Vidra (Com[ă 1990, 156). Ulterior ele apar atât în Transilvania, la Eresteghin (Com[ă 1974b, 153; Eresteghin este considerat Precucuteni timpuriu), dar și în arealul clasic Boian. Astfel au fost interpretate resturile de platforme de lut ars cu impresii de trunchiuri, descoperite la Bogata I și Giulești (Com[ă 1987, 90).

Radovanu. Informațiile cele mai consistente cu privire la acest tip de locuințe sunt oferite mai ales de cercetările de la Radovanu, unde toate construcțiile erau de acest tip (Com[ă 1997, 149).

Din păcate, publicarea detaliată doar a

Pereții erau construiți dintr-o structură de pari și nuiele, care se susținea probabil pe țâlpi, deoarece nu au fost găsite urmele gropilor de pari. Nuielele erau împletite și dar în cazul unei singure locuințe, au fost legate cu fibre vegetale, care răsucite formau un fel de sfoară (Com[ă 1990, 81, fig. 44). Peste această

structur\ se aplica lipitura de lut amestecat cu p\ioase. În nivelul 3, dou\ din locuin\ele prezint\ urme de pictare. În ceea ce prive\te L2, consider\m c\ avem de a face cu un sanctuar, dar din p\cate nu s-au publicat mai multe date cu privire la inventarul arheologic. Acoperi\ul caselor era probabil în dou\ ape \i era construit din trestii sau din paie, a[a cum este reprezentat \i în modelele miniaturale de case descoperite în unele a[ez\ri \i la care vom reveni.

În toate cazurile podeaua casei era amenajat\ direct pe p\mânt din trunchiuri relativ sub]iri de 10-12 cm grosime, a[ezate perpendicular pe axul lung al casei. Spa]iile goale erau completate cu capete de lemne (Com[a 1974b, 86). Peste aceast\ structur\ se întindea o lipitur\ de lut cu multe paie, groas\ de 6-7 cm. Podeaua rezultat\ era bine netezit\ \i peste ea se aplica o lipitur\ mai sub]ire (5 cm), care avea în compozi]ie mai pu]ine paie. Lipitura podelei era ridicat\ la margine, la locul de îmbinare cu pere]ii. (Com[a 1974b, 86). Podelele de acest tip acopereau aproape întreaga suprafa]\ a casei, dar pere]ii nu erau construi]i pe marginea lor, ci în afar\ (Com[a 1974b, 86). Înainte de construirea podelelor (sau la unele refaceri ale construc]iei) s-au ridicat soclurile cuptoarelor, fapt demonstrat de spa]iul existent între marginea acestora \i podea (Com[a 1974a, 86). Pentru câteva case din nivelul 1, de pe latura nordic\ \i estic\, se presupune c\ podeaua a fost construit\ pe latura exterioar\ a[ez\rii pe piloni. Astfel s-ar explica diferen]a de 0,50 –1 m dintre marginile dinspre a[ezare a acestor locuin\ele \i cele exterioare (Com[a 1990, 76-77). Din p\cate ilustra]ia nu sus]ine aceast\ ipotez\ atât de interesant\ \i care ar prezenta analogii cu locuin\ele cucuteniene de la P\uleni.

Cele mai multe dintre locuin\ele de suprafa]\ aveau o singur\ înc\pere, dar s-au descoperit \i unele cu dou\ înc\peri. La Radovanu, Locuin]a 3 din nivelul 2 (Fig. IVc.12 jos), avea o platform\ similar\ celor prezentate mai sus. Un perete sub]ire, situat la 1,20 m de cel exterior, nordic al locuin]ei, desp\r]ea spa]iul în dou\ înc\peri. În prima înc\pere, în col]ul de NV se afla o vatr\ circular\ (peste 1 m diametru), iar soclul cuptorului era lâng\ peretele de NV (Com[a 1974b, 89).

Evolu]ia în timp. În prima faz\ (Bolintineanu) erau doar bordeie. Începând din a doua parte a fazei Giule[ti, tipurile de locuin\ele se diversific\. Al\turi de bordeie apar colibe \i locuin\ele de suprafa]\ propriu zise (Neagu 2000a, 23). În prima parte a fazei Vidra s-au descoperit atât bordeie cât \i locuin\ele de suprafa]\. În ultima faz\, de tranzi]ie spre Gumelni]a, în a[ez\urile cercetate au fost descoperite numai locuin\ele de suprafa]\. Din p\cate, cercetarea doar par]ial\ a celor mai multe complexe de locuire ofer\ informa]ii trunchiate în leg\tur\ cu locuin\ele, maniera lor de construc]ie, materialele folosite sau func]ionalitatea lor, a[a c\ uneori este greu s\ atribuim unele descoperiri unei anumite tehnici de construc]ie.

Amenaj\riile interioare

Podea simpl\ de lut b\tut sau podea platform\ de lemn \i lut aveau mai multe locuin\ele, pe care deja le-am men]ionat. Cele mai multe locuin\ele de suprafa]\ ale culturii Boian aveau în interior vetre, cuptoare, lavi]e, banchete (prispe) \i locuri speciale pentru râ[nit (Com[a 1954, 370, fig. 8; Nica, Ciuc\ 1989, 19-22, 35), amenaj\ri care apar frecvent \i în zona din Bulgaria (Fig. IVc.21) a acestei culturi (Detev 1948; Boyad\nev et alii 1993, 77).

Vetrele sunt situate în colțurile caselor sau în zona lor centrală Fig. IVc.12, sus. Au fost construite direct pe pământ, uneori peste un strat gros de lut așezat pe podea sau peste platforma podea a locuinței. Au mai ales formă rotundă, cu un diametru de circa 1 m (Com[ă 1974b, 165; 1998, 19-20; Lăzăruc 1995, 8-10), altele rectangulare aveau 1,40 x 1,25 m [i marginile ușor ridicate (Tangârău: Com[ă 1974b, 156). Astfel de vetre sunt menționate și la Sarichioi (Com[ă 1998, 19) și Trestnic (Lăzăruc 1995, 8). Una din ele avea partea superioară de 70 x 70 cm, iar baza de 1 x 1,10 m. În câteva cazuri vetrele, înalte de cca. 40 cm, aveau mai multe niveluri de lipituri, unele conținând și un pat de cioburi. Vetre de formă rotundă sunt amintite la Piatra Sat- *Valul Codrii* (L2, vatra 4; L3, vatra 7 cu diam. de 70 cm: Nica, Ciuc 1989, 22) și Radovanu. Aici, în Locuința 3 din nivelul 3, în prima încăpere, în colțul de NV, se afla o vatră circulară (peste 1 m diametru); un cuptor cu soclu era situat undeva în apropierea peretelui de est. Peretele despărțitor se întrerupea în dreptul cuptorului, permițând trecerea (Com[ă 1974b, 89).

Cuptoarele. Majoritatea caselor din nivelurile 1-3 de la Radovanu aveau instalații de acest tip, situate înspre colțul de NE. Acestea aveau două părți distincte: soclul și cuptorul propriu-zis (Com[ă 1990, 86). Cuptoarele erau de tipul **cu boltă**, dar acestea nu s-au păstrat. Probabil că boltă a fost construită tot pe o structură de nuielă.

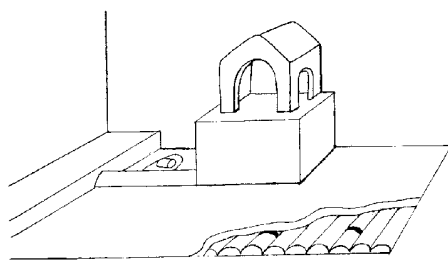

Fig. IVc.22b. Radovanu: cuptor, loc de rănit [i lavi], după Com[ă

erau de formă rectangulară și aveau axul lung paralel cu pereții scurți ai casei. E. Com[ă presupune că pe perețele de sud al cuptoarelor ar fi fost un orificiu rotund sau oval, așa cum este reprezentat pe unele machete (Com[ă 1974b, 86) sau chiar două orificii, unul în față mai mare pentru introdus vasele de gătit și altul mai mic pentru lemne (Com[ă 1999-2000a, 93).

Socurile cuptoarelor, de la Radovanu, de formă pătrată (cca. 1 m) sau rectangulară (în medie cca. 1,20 x 0,80 m, înalte de 15-30 cm) aveau ca și locuințele o structură lemnoasă. La capete s-au găsit în unele cazuri urmele unor șuruburi înfipti în pământ pe care probabil că se făcea o structură de nuielă împletită, ce se umplea cu lut amestecat cu multe paie sau doar cu pământ bătut (Com[ă 1990, 83, fig. 42-43; 1999-2000a, 93). Unele din ele au avut mai multe straturi de lipituri fine la suprafață.

Prispele. De-a lungul laturii nordice a unor locuințe de la Radovanu, au fost descoperite amenajări late de 40 cm, înalte de 15 cm, denumite de E. Com[ă prispe, folosite probabil la depozitarea recipientelor sau a altor materiale, sau pentru diferite activități. Una din aceste amenajări, bine păstrată, din L1 (nivel 1) era construită din trei straturi de lut amestecat cu paie, sub forma unor „cărămizi”, care se presupune că au fost arse intenționat înainte de realizare. Aceste cărămizi aveau 60 x 39 cm, grosimea la colțuri era de 5 cm iar în mijloc de 8 cm (Com[ă 1974b, 89). „Prispele” au fost făcute cu un strat de lut și paie.

Lavije. În L1 nivel 1, a fost descoperit\ o amenajare interpretat\ drept „lavij\”, situat\ în mijlocul înc\perii, de form\ rectangular\ (Com[a 1990, 89). Nu se dau date în leg\tur\ cu dimensiunile sau felul ei de construc]ie.

Acela[i gen de lavij]\ a fost semnalat lâng\ un perete interior la Vidra.

Locurile de râ[nit. În nivelul 2 de la Radovanu, în locuin]a E, între soclul cuptorului [i bancheta/ lavi]a de lut de pe perete nordic era amenajat un loc pentru amplasarea râ[ni]ei, cu o gardin\ de cca. 15 cm în\]ime (Com[a 1990, fig. 43; 1991a, 226; 1999-2000a, 93, fig. 1). În toate locuin]ele de la Piatra Sat *Valul Codrii* [i în cea de la *Nucet* râ[ni]ele erau amplasate lâng\ vetre (Nica, Ciuc\ 1989, 19-22, 35).

Amenaj\ri exterioare locuin]elor

Vetre exterioare. O astfel de amenajare, construit\ pe o mic\ platform\ semicircular\ a fost descoperit\ la Aldeni (faza Bolintineanu). Vatra avea form\ aproximativ oval\ de 0,80 x 0,55 m (Com[a 1974a, 145, fig. 50). Câteva vetre exterioare, aflate între locuin]e au ap\rut [i în a[ezarea de la Glina (faza Vidra); una din ele era de form\ rectangular\ (Com[a 1974b, 154). Vatra exterioar\ de la Trestnic avea marginile distruse, dar zona pe care se p\strau resturile era de cca. 0,75 x 1 m. Baza vetrei era alc\tuit\ dintr-un strat gros de arsur\, peste care urma un strat subjire cenu[os [i lipitura propriu zis\ de cca. 5 cm grosime (L\zurc\ 1995, 10).

Cuptoare. La Bude[ti (jud. C\l\ra[i, faza Giule[ti] în cadrul unei s\p\turi de salvare a fost descoperit un cuptor rotund (diametrul 50/55 cm, în\]ime de 50-70 cm), cu groap\ de alimentare (diametrul gurii 1,10 m, diametrul fundului 1,20 m). Pere]ii cuptorului erau de 5, 15 cm \]ime, iar vatra era zgurificat\. Groapa de alimentare avea pere]ii verticali (Sirbu et alii 1997, 147-148).

La Cernica, la marginea a[ez\rii au fost descoperite dou\ **cuptoare de ars ceramica**, simple, de form\ tronconic\, cu vatr\ circular\, din care unul era mai bine p\strat, Fig. IVc. 18a (Com[a 1975, 23, fig. 12). Diametrul era de cca. 90 cm, iar pere]ii u[or bolti]i se p\strau pe cca. 15 cm în\]ime. Adâncimea era de cca. 40 cm fa\ de nivelul actual al a[ez\rii. Vatra cuptorului era destul de groas\. La partea superioar\ a cuptorului probabil c\ era deschiderea prin care se introduceau vasele de mici dimensiuni [i combustibilul (Com[a 1975, 24; 1987, 98, 100; Neagu 2003, 59).

Construc]ii de cult

În a[ez\riile culturii Boian, din p\cate atât de pu]in cercetate pe o scar\ mai larg\, sunt atestate atât sanctuare comunitare cât [i construc]ii care se încadreaz\ în categoria altarelor casnice.

Primele construc]ii cu caracter de cult apar înc\ din prima faz\, Boian Bolintineanu, a[a cum arat\ descoperirile din una din locuin]ele de la Lunca - *La Gr\dini* (Neagu 1997, 13). Poate c\ de această locuin]\ se leag\ [i unele fragmente de **pere]i cu urme de vopsea alb** la interior. Inventarul aparte, format din **m\suje de cult [i alt\ra[e fragmentare**, ca [i

un *procentaj ridicat de ceramic fin*, comparativ cu restul complexelor (Neagu 1997, 13), ne îndeamnă să-i atribuim funcția de sanctuar al comunității de aici.

Sanctuar comunitar. Informații incomplete avem în legătură cu un alt sanctuar, din nivelul III/2 (Boian - Giule[ti] de la Gârlău *Movila Berzei* (Neagu 2000a, 29). **Sanctuarul** ocupa o poziție dominantă, *în zona centrală* a așezării și avea circa 80 m². Construcția avea o podea de bârne despicate (dispuse perpendicular pe axul lung al construcției, orientat N-S) acoperite cu lut. Sub platformă a fost descoperit un *craniu uman* și fragmente dintr-un **altar miniatural**, ce atestă un ritual de fundare, Fig. IVc.23 (Neagu 2000a, 29 ; Neagu et alii 2001, 85-86). Ca amenajări interioare sunt amintite **7 lavije**, patrulatere / rectangulare ca formă și două vetre cu o gardină înaltă (20-25 cm). În mijlocul edificiului s-a dezvelit un **stâlp cu secțiune pătrată**. În sanctuar au fost găsite foarte multe vase (**326 pahare** și alte tipuri de vase) și două fragmente de **statui antropomorfe** (Neagu 2000a, 29-30). Pereții sanctuarului (12 - 24 cm grosime) erau *pictați* în interior **cu alb și roșu** (Neagu 2000a, 29-30). O urmă de fereastră rotundă a fost descoperită pe latura dinspre lacul Gârlău (Neagu 2000a, 29; 2003, 92).

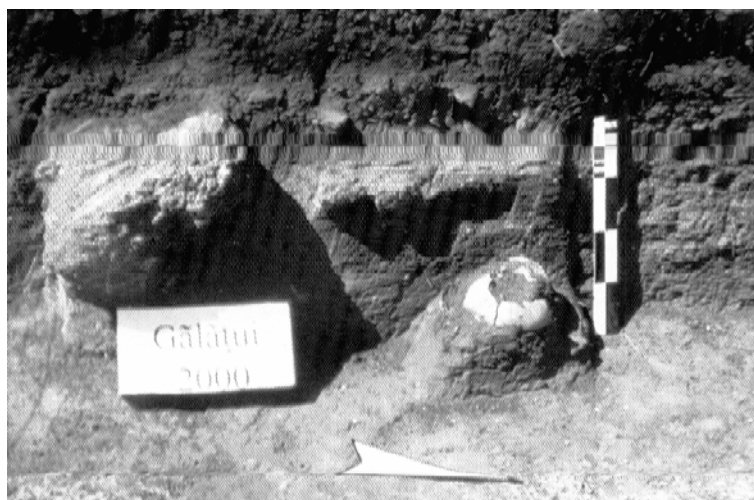

Fig. IVc.23. Gârlău-Movila Berzei, craniu sub platforma sanctuarului și altar, după Neagu

La același nivel cronologic, informații despre o construcție specială, de mari dimensiuni (11,5 x 4,5 m), situată în partea de sud a așezării, cu o destinație specială, probabil de cult, sunt menționate fără alte detalii sau argumente pentru așezarea *Piatra Sat-Vadul Codrii* (Nica 1999, 8; Neagu 2000a, 30). În aceeași stațiune, lângă vetre și râșnițe au fost descoperite mai multe statuete antropomorfe fragmentare, pe lângă alte materiale, ce ar putea fi legate de un cult al vetrei și al locuinței (Comă 1974b, 198; Neagu 2003, 133), dar și de existența unor altare casnice. Astfel de situații au fost constatate și la Grădișteasa Coslogeni (Neagu 2003, 126).

Sanctuarul de la C\scioarele – Ostrovel

Cel mai reprezentativ sanctuar comunitar este cel cercetat de VI. Dumitrescu la C\scioarele - *Ostrovel* (faza Span]ov), care din p\cate, din motive obiective nu a putut fi cercetat integral (Dumitrescu VI. 1970b, 9; 1986, 69). Construc]ia, situat\ în partea central\ a a[ez\rii, era de form\ rectangular\, de peste 16 x 10 m (col]urile de ESE [i SSE nu au putut fi degajate complet). Gropi de pari marcau în sol structura pe care s-au ridicat pere]ii, Fig. IVc. 24. Pe anumite zone în interior s-au observat resturi de la o podea din lut b\tut (Dumitrescu VI. 1970b, 10).

Construc]ia avea dou\ înc\peri (nu s-a putut preciza dac\ erau egale sau nu, deoarece cea de a doua înc\pere nu a putut fi s\pat\; VI. Dumitrescu 1986, 70), separate printr-un rând de pari carboniza]i, înfip]i în sol, care probabil proveneau de la peretele desp\r]itor. Interesant este c\ pere]ii sanctuarului erau în mare m\sur\ picta]i. Astfel, dup\ descrierea autorului s\p\turilor, prima înc\pere, situat\ spre VNN, avea cel pu]in trei dintre pere]ii interioari picta]i bicrom, în vreme ce în a doua înc\pere pere]ii erau doar f\]ui]i cu lut (Dumitrescu VI. 1970b, 9-12). Cea mai interesant\ pare s\ fi fost prima înc\pere, care con]inea [i unele amenaj\ri interioare: dou\ coloane de lut [i o mas\ altar, toate pictate. În aceea[i înc\pere, în col]ul de VNV a fost descoperit [i un medalion de lut ars, pictat, care probabil decora fa]a interioar\ a peretelui de V, pe care era ag\]at la o anumit\ în\l]ime (Dumitrescu VI. 1970b, 10). Tot în aceast\ înc\pere a fost descoperit\ [i o râ[ni]\. Dup\ ce au fost degajate resturile de la prima coloan\ (cea mai mare) s-au descoperit dou\ [iruri de gropi de pari (primul [ir con]inea patru gropi, iar al doilea trei gropi), pe care VI. Dumitrescu i-a pus în leg\tur\ cu traseul unui paravan dublu, în mijlocul c\ruia ar fi fost plasat\ coloana mai mare (Dumitrescu VI. 1970b, 10).

În zona dintre cele dou\ coloane, sub resturile peretelui de sud, a ap\rut la demontarea acestuia, un înhumat în pozi]ie chircit\, pus în leg\tur\ cu un sacrificiu de cult, anterior construirii edificiului (Dumitrescu VI. 1970b, 18).

Pictura de pe pere]ii primei înc\peri, ca [i cea de pe coloana mai mare, a fost ref\cut\ de trei ori, straturile mai vechi fiind îndep\rtate cu un instrument ascu]it (Dumitrescu VI. 1970b, 9-16). Motivele decorative (benzi late de 7-9 mm) curbo-liniare, Fig. IVc.28, derivate din spirale [i motive unghiulare pictate cu alb-g\lbui, au fost aplicate pe un fond ro[u (Dumitrescu VI., 1970b, 10). La fiecare refacere s-a aplicat un alt decor; VI. Dumitrescu considera c\ refacerea picturii s-a f\cut din ra]iuni legate de cult. Ambele coloane de lut (Fig. IVc.25a-b) au fost construite pe stâlpi de lemn, care ulterior au fost sco[i. La coloana cea mai mare (lungime 1,90 - 2 m; diametru maxim 43 cm) peretele avea o grosime de 9 -10 cm. Stratul unei refaceri a avut cca. 1 cm grosime. Nivelul cel mai vechi de pictur\ consta în benzi curbo-liniare înguste (spirale ?), la fel ca cel de pe pere]ii înc\perii; al doilea nivel era din benzi verticale pictate cu alb-g\lbui (cca. 2 cm grosime), alternând cu altele ro]ii, rezervate din fond.

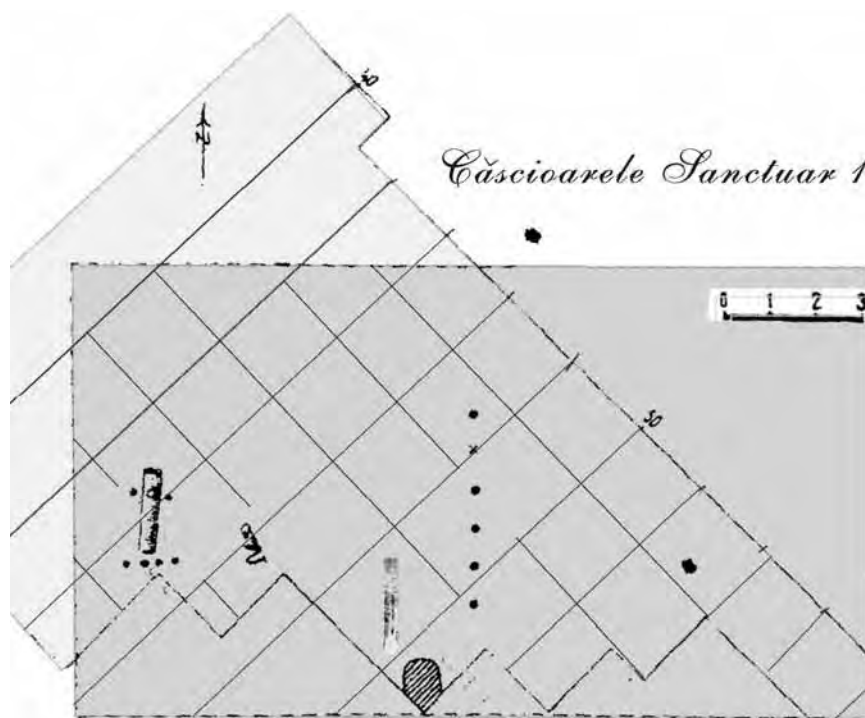

Fig. IVc.24. Căscioarele 1, reconstituirea clădirii cu cele 2 coloane (Boian, Spanjov), după Vl. Dumitrescu

Ultimul nivel de pictură, cel mai nou, constă din spirale fugind, continue, mărginite la un capăt cu o bandă de culoare alb-gălbui, de 3,2 cm lățime (Dumitrescu Vl. 1970b, 17). Cea de a doua coloană, apropiată ca lungime de prima, a fost amenajată pe un stâlp mai gros la bază și mai subțire spre vârf. Pe un fond roșu-cărmiziu s-au pictat două benzi albe verticale, ce împart suprafața în două zone egale: pe orizontală s-au realizat benzi albe (1 cm), dispuse elicoidal sau poate în cercuri orizontale (Dumitrescu Vl. 1986, 69).

Masa altar, înaltă de circa 30 - 40 cm, era pictată cu benzi alb-gălbui și motive curbilinii, ca și peretele (Dumitrescu Vl. 1970b, 18).

Alături de descoperirile de mai sus pe care le-am încadra în categoria sanctualelor comunitare există și altele care ar putea fi atribuite sanctualelor sau altarelor casnice. Astfel de descoperiri provin din aşezările de la Petru Rareș (faza de tranziție la Gumelnița), Radovanu și Tangâră. La Petru Rareș (Fig. IVc.19 sus, în construcția pe care am descris-o anterior, reamintim că în apropierea vetrei s-a descoperit o lavișă / banchetă de lut, cu colurile rotunjite și marginile ușor ridicate, ce a fost pictată și a suferit două renovări. Construcția avea în interior un fragment de coloană și un portal (Comșa 1974b, 157; 1991a, 224).

La Radovanu, locuința 2 din nivelul III avea pereții pictați în interior, iar lângă intrare erau ornamente în relief (o bandă de lut). În interior pereții au fost tencuiți cu un lut fin iar apoi pictați cu culoare roșie. Peste acest fond s-au aplicat benzi albe de diferite grosimi, în diferite combinații geometrice sau spirale (Comșa 1982, 42; 1990, 81). E. Comșa, din cauza structurii și inventarului, similar construcțiilor obișnuite nu o include însă în categoria sanctualelor. Reamintim că acest nivel a avut doar patru case, iar locuința 2 este spre marginea de est. Totuși, având în vedere caracterul decorativ deosebit al acestei construcții,

suntem de părere că ei i se poate atribui un rol de cult, sau poate social în cadrul comunității de aici. În aceeași așezare, altă locuință din nivelul 3 avea linii vopsite cu roșu, aplicate direct pe fațadă (Comșa 1990, 81).

La Tangâr, în nivelul Boian IIb, în bordeiul 1, parțial cercetat se poate presupune că a existat un loc de cult, deoarece de aici provin 10 statuete zoomorfe reprezentând oi (Berciu D. 1961, 508, fig. 190/1-2 și fig. 191/1-2). Încă din anii 1937 sunt pomenite construcții de tip megaron (case având tindă cu stâlpi), cu vatră centrală (Berciu D. 1937a, 33, 36-37, 40), unele având chiar pereți cu pictură, cu analogii la Ariud și în Bulgaria (Roska 1932, 74; Schroller apud Berciu D. 1937a, 40).

Ca inventar interior, la Greaca, în una din construcțiile nivelului Giulești, atrage atenția un obiect de lut ars, Fig. IVc.26, cilindric, ce are 25 cm înălțime și diametrul de 15 cm (la unul din capete diametrul este mai mic), interpretat drept un gen de suport, cu analogii într-o locuință Karanovo III / Veselinovo de la Stara Zagora (Comșa 1974b, 149, fig. 53; 1980, 35).

Concluzii privind sanctuarele

Marele sanctuar de la Căscioarele 1, din nivelul Boian Spanjov (16 x 10 m, orientat E-V), pentru care din păcate nu cunoaștem suficiente detaliile tehnice (sau poate nu au fost publicate), conține o serie de elemente fundamentale pentru cunoașterea și înțelegerea practicilor magico – religioase. Așa cum am mai arătat, enumerarea, interpretarea și reinterpretarea lor ține de o nouă disciplină numită naologie (Eliade 1981, 51, 18/19; Mică, Florescu 1980, 87, fig. 221).

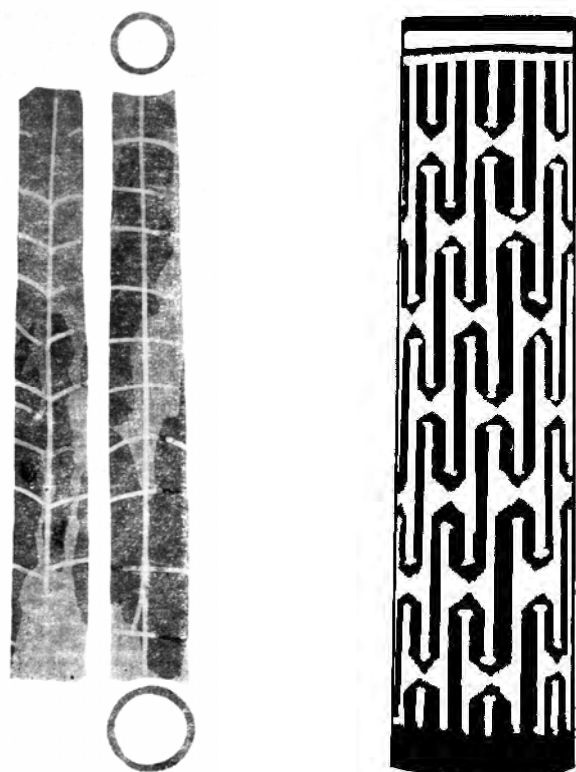

Fig. IVc.25a-b. Coloanele din sanctuarul de la Căscioarele, după Vi. Dumitrescu

Sanctuarul 1 de la Căscioarele, este cel mai apropiat în timp de cel din orizontul Gumel-nișa A2 din aceeași așezare. În zonă există și alte sanctuare, ca cele de la Durankulak (VII/5 și VII/8: Todorova 2002.1, 13, 5b; Hačotti 1997, 82) sau Hârlova (Hačotti 1997, 80-81), la care se adaugă mai multe elemente arhitectonice ce țin de sanctuare (vezi statui monumentale, coloane, altare).

Cu toate acestea, prin datele existente cel mai important ni se pare Sanctuarul 1 de la Căscioarele sau Marele sanctuar. Credem că nu exagerăm când numim astfel această construcție, care din păcate, a fost pe jumătate distrusă. Elementele menționate din prima jumătate a

construcției (cele de mai jos) provin, foarte probabil de la *sala de ceremonii* (încăperea de vest) [i sala de ofrande, încăperea de est (cea distrusă)]. În acea zonă s-au păstrat [ase gropi de stâlpi mari, care fie desprăreau printr-un perete fie, desprăreau doar simbolic cele două zone. Ideea are un precedent în încăperea cu statuia monumentală din Sanctuarul 2 de la Parja (Lazarovici Gh. 1998, 10, fig. 4, 2/3; Lazarovici Gh. et alii 2001, 220, 226, 230 - 234, 237 - 238, 240; Gimbutas 1984, 76, fig. 40; 1991, 259, fig. 7-56.1).

Reamintim câteva din elementele care caracterizează sanctuarele:

- *Banca* (Gimbutas 1984, 72)
- *Coloana mare* (Dumitrescu VI. 1970b, 20, n. 14; 1974, 477, fig. 487/1; 1986, 69-72, fig. 1; Monah 1997, 33)
- *Coloana mică* (Dumitrescu VI. 1974, 477, fig. 487/1; 1986, 69-72, fig. 1; Monah 1997, 33)
- *Medalionul, piesă singulară* (Dumitrescu VI. 1970b, 5, 10, 20, III/2; 1974, 477, fig. 487/2; Monah 1997, 33)
- *Rânița în sanctuar* (Dumitrescu VI. 1970b, 5, 10, III/2; Monah 1997, 33)
- *Stâlpii din jurul coloanei*
- *Scheletul - jertfe de fundare* (Dumitrescu VI. 1970b, 20; 1974, 477, fig. 487/2; Neagu et alii 2001, 85-86)
- *Numărul 7*
- *Pereții pictați* (Dumitrescu VI. 1974, 478, fig. 487/3; Gimbutas 1984, 72; Neagu 2000a, 29-30)
- *Vasul, trusa de [aman, problema [amanului* (Neagu passim apud Ursulescu 2001a, 53-54).

Coloana mică [i cea mare

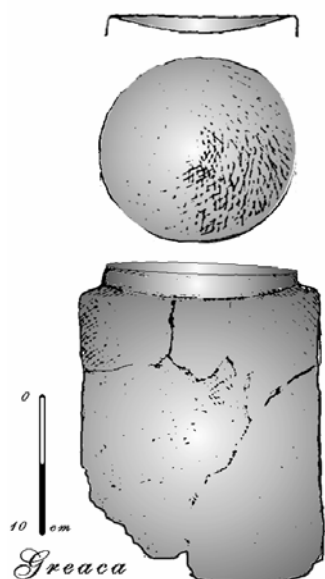

Fig. IVc.26. Greaca, coloană, c. Boian, după D. Berciu

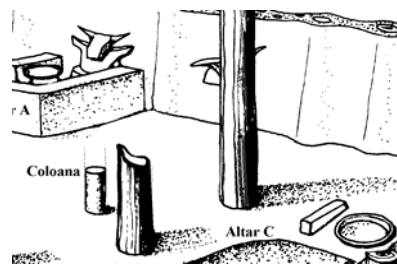

Fig. IVc.27: sus Parja, Sanctuar 1, altar C; jos: Balta Sărat, L 18 coloană cu cupla bază

Ambele coloane au dimensiuni monumentale, piese care de obicei definesc un sanctuar.

Coloana reprezintă legătura dintre Pământ și Cer, simbolul legăturii cu sacralul. Ceva mai târziu, în civilizația cretano – miceniană reprezenta locul unde apare zeul, definind un templu sau altar (Matz 1969, 121), sau îl simboliza pe marele Zeu (Gimbutas 1984, 80).

În neolitic, coloanele sunt aproape nelipsite în sanctuare (Parja, Sanctuarul 1 și 2, Kormadin: *Prehist Jug Zemalja* 1979, pl. LXXXVI/5; Jovanović 1991), sunt asociate machetelor de sanctuare sau temple (Egipt: C.-M. Lazarovici 2004, 60, fig. 55), altele apar pe sigilii ca în Akkad, reprezentând un semn sacru (Frankfort 1939, XVIII a-c, g). Coloana sau arborele cosmic sunt acel *axis mundi* (Picard 1948, 61; Dumitrescu VI. 1970b, 20; Eliade 1981, 42, 51; Monah 1997, 33, n. 42-43; Ursulescu 2002, 3; Lazarovici Gh. et alii 2001, 209-211). Coloana avea formă cilindrică sau conică (templul Borobudur : Humphrey, Vitebski 1997, 24-25), altele a luat forma unui phalus (Egipt machete: C.-M. Lazarovici 2004, 60, fig. 55) [i era situată în sanctuare în fața vetrei și a stelei (la Beycesultan, Müller – Karpe 1974, kat. 80).

Asemenea coloane au fost sesizate și în Câmpia Română, la Greaca (Fig.IVc.26), dar în asociere cu vetre. Coloane modelate din lut nears, sunt atestate în Sanctuarul 1 de la Parja, cultura Banatului, faza II, altarul C (Lazarovici Gh. et alii 2001, 268, 275, fig. 165, 166, 170) [și la Balta Sărat, cultura Vin. a, faza B1, în locuința 18, Fig. IVc.27 (Lazarovici Gh., Petrescu 2003). Coloana nearsă reprezintă lucrul primordial, neînceput, puritate.

Coloanele de la Căscioarele îmbrăcau stâlpi de lemn, ceea ce arată că se leagă de cultul *Pomului Vieții*. Coloana de la Greaca avea o albiere la partea superioară, ceea ce permitea punerea aici a unui vas cu fund rotund. Se știe că vasele cu lichid sacru au reguli diferite de pstrare și au fund rotund, ca lichidul să nu fie lăsat în orice loc. În acest sens, semnificative sunt statuetele cu vase askos de la Liubcova (Luca, Dragomir I. 1985; 1989; Luca 1990a; mai sus Vin. a. târzie) sau vasele askos din sanctuarul de la Isaiia (Ursulescu 2001a, 53-54, fig. 3/3), care ilustrează tocmai această idee.

Banca sau masa altar

Banca este un element nelipsit în sanctuare. În Sanctuarul 2 de la Căscioarele pe o „bancă” a fost așezată macheta sanctuarului. În sanctuarul de la Sabatinovka II, idolii erau depuși pe o bancă mare (Makarevič...1960, 292; Makkay 1971, 138; Gimbutas 1984, 74, 25; 1991, 261, fig. 7- 59-a-b; Zbenović 1996, 33, Abb. 15; Monah 1997, 35; Lazarovici Gh. et alii 2001, 232, fig. 188).

În sanctuarul de la Sălcea, din epoca bronzului, în fiecare încăpere se afla câte o bancă pentru obiecte de cult (Ordentlich 1972, 72, fig. 15/5-6, 8; voci *DEAVR* 1980, 297, 302). La Parja, pe partea stângă a sanctuarului era o bancă cu picioare de lemn, în vecinătatea căreia se afla un vas din pastă fină. Astfel de amenajări apar în multe machete de sanctuare, precum Ov. arovo (Todorova, Horisjan 1976, 52, fig. 1), Popudnia (Himner 1933, fig. 17; Monah 1997, 46, fig. 11/1; Gusev 1995, cat. 33, fig. 5/1), Usatovo, în toate cele patru machete de la Šušková, Talianki și altele (Gušev 1995, cat. 53). În bazele noastre de date avem până în prezent cca. 170 de situații de acest fel (Lazarovici Gh. et alii 2001, 232, 290 și urm).

În mijmea mesei altar de la Căscioarele era de 30 - 40 cm. Din păcate, despre ceea ce a fost pe bancă sau în vecinătatea ei nu avem informații. Dar este posibil ca obiectele de ritual să fi fost în altă parte, îngropate sau adăpostite.

Stâlpii în număr de 7 [i 6

În jurul coloanei mai mari din Marele sanctuar de la Căscioarele erau 7 pari. Unii colegi consideră acea instalație ca un baldachin (Dumitrescu VI. 1970b, 5, 10, III/2; Monah 1997, 33), dar nu trebuie scăpat din vedere că și în alte sanctuare sau construcții tip megaron au apărut un număr de 7 stâlpi:

- Megaronul de la Vin. a: Lazarovici Gh. et alii 2001, 270, fig. 242;
- Macheta de casă de la Strelice: Muller-Karpe 1968, II, Kat. 285, Taf. 208/34;
- Model de casă Lengyel: Gimbutas 1991, 81, fig. 3-34;

Socotim, așa cum s-a precizat adesea, că este vorba de o numerologie sacră (Lévi apud Ursulescu 2001a, 65), legată de zilele săptămânii, ale calendarului lunar sau ciclului feminin. Mulți se vor îndoi poate de asemenea interpretări, dar prezența soarelui și lunii într-un sanctuar și existența unor măsuri incipiente privind poziția luminii la echinocliu (cazul de la Parja: Lazarovici Gh. et alii 2000b; 2001; vezi și problema mitului Cassiopeei : mai sus cultura Banatului; Lazarovici Gh. et alii 2001, 276-277), orientarea astronomică a mormintelor, a sanctuarelor, existența unei simbolistici legate de anumite constelații (ne referim în primul rând la Cassiopea, dar pot fi și altele: Lazarovici Gh. et alii 2001, 271-274, fig. 244-247; Lazarovici Gh. 2001a; 2001b; 2003; 2003b; 2004a; 2004b; C.-M. Lazarovici 2004 ; Lazarovici Gh. și C.-M. 2006a) oferă suficiente argumente.

Mulți dintre specialiști au reținut și insistat asupra acestui număr de 7, în diferite situații:

- la Căscioarele 1, VI. Dumitrescu reține cifra de 7 x 7 triunghiuri pictate (Dumitrescu VI. 1970b, 20, n. 14; 1974, 477, fig. 487/1; Monah 1997, 33).
- 3 + 4 linii (Dumitrescu H. 1968, 381-394; 1973, 311-316; Gimbutas 1984, 71, 76, fig. 42, 1; 1991, 260, fig. 7-57);
- 7 rânduri de spirale (Dumitrescu VI. 1970b, 21; 1974, 170-171, 478, fig. 487; Lazarovici Gh. et alii 2001, I.1, 246, 286, 292);
- 7 orificii la sanctuarul I la Parja (Lazarovici Gh. et alii 2001, I.1, 250);
- 7 pari în jurul coloanei mari (Dumitrescu VI. 1970b, 21; 1974, 170-171, 478, fig. 487;
- sau baldachinul și coloana (Dumitrescu VI. 1970b, 18; Monah 1997, 34, n. 47);
- 7 triunghiuri (Dumitrescu VI. 1974, 21, 170-171, 177, 189, 478; Lazarovici Gh. et alii 2001, I.1, 246, 286, 292);
- 7 lavițe din sanctuarul de la Gălbău - *Movila Berzei* (Neagu 2000a, 29-30).

Mai reținem un număr de 6 stâlpi centrali ce despart încăperile sanctuarului, dacă a avut o a doua încăpere. Nu este exclus ca acești stâlpi să provină de la peretele estic al sanctuarului.

Numărul 7 se întâlnește în alte numeroase situații și combinații arheologice. Atunci când el apare pe obiectele de cult (coloane, pintadere, țesături, altare [a.), fără îndoială are o anumită semnificație.

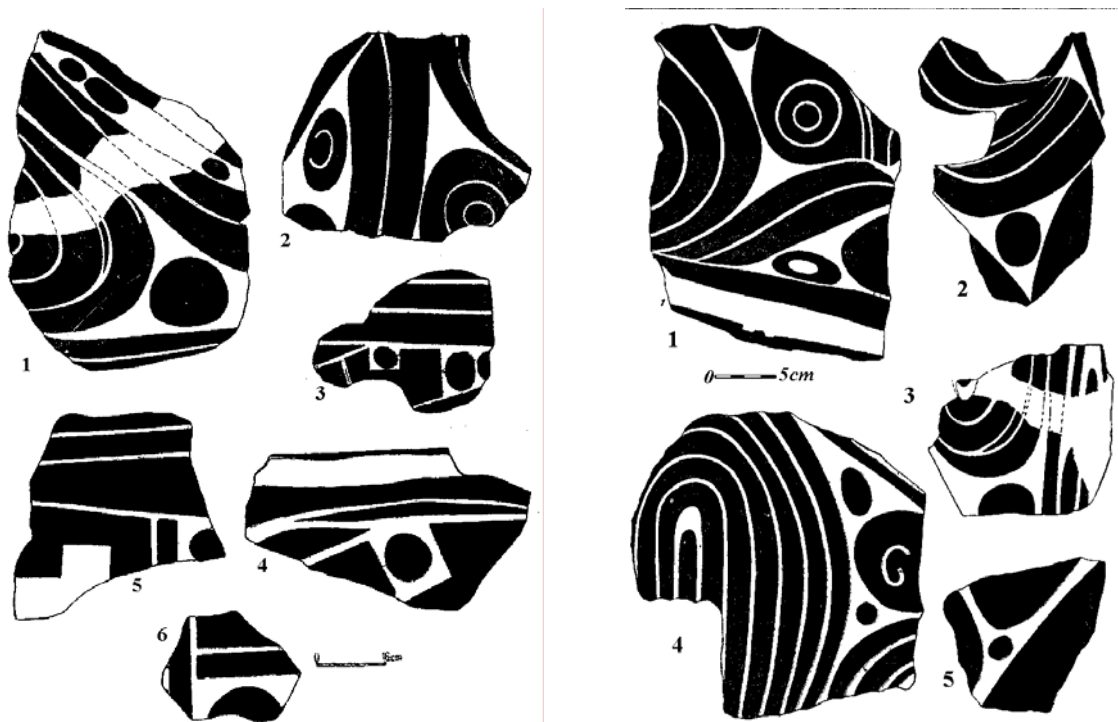

Fig. IVc.28. Căscioarele, pereți pictați din sanctuarul fazei Boian, după VI. Dumitrescu

{apte stâlpi sau coloane sunt menționate la Vin. a. (Lazarovici Gh. et alii 2001, 270, fig. 242), la Strelice (Müller-Karpe 1968, II, Kat. 285, Taf. 208/34), pe macheta de casă (Gimbutas 1991, 81, fig. 4c.3-34). Repetarea numărului de 7 (triunghiuri sau spirale) de la Căscioarele, are corespondențe cu cele 7 arcade de pe pintadera de la Ciunga, din epoca bronzului (Lazarovici Gh., Cristea 1979, 439, fig. 3/9, 5/9), cu cele 7 greutăți ale războiului de Jesut din sanctuarele de la Parja și Sălcea (Lazarovici Gh. 2001a, 61; Lazarovici Gh. et alii 2001, I.1, 246, 286, 292), cu grupele de 7 rănițe [și 6 + 1 greutate] la Balta Sărat (locuința 18: Lazarovici Gh., Petrescu 2002; 2003). Nu putem neglija nici repetarea numărului de 7 figurine – zeițe, tronuri, phaloi din cultura Cucuteni (Monah 1997, 35; Lazarovici Gh. et alii 2001, 289; Ursulescu, Merlan 1997; Ursulescu 2001a, 65; 2002, 5-6; [a.]). De altfel asupra semnificației numărului 7 ne-am pronunțat [și cu alte ocazii (vulturi, pâine, ceruri, divinități, judecări etc.: Lazarovici Gh. 2001a; 2001b; 2003).

Nu putem să nu reținem cunoscutele combinații de **6 cotidian** [și al **7-lea demiurgic**, pornind de la zilele săptămânii din religia cretină, în timp ce, cele **49** de triunghiuri de pe coloana de la Căscioarele reprezintă 7 x 7 dar [și 42 – 7, ori **42** este număr de obiecte de cult dacic ne gândim la depunerile de la Poduri și Isaiia (Monah 1997, 39; Ursulescu, Merlan 1997, 32, XXIV; Ursulescu 2001a, 53-54, fig. 3).

Rănița

În Marele sanctuar de la Căscioarele este pomenită o răniță [și alte trei obiecte (Căscioarele 2L1/1964: Dumitrescu VI. 1974, 170-171, 474, 481; Ursulescu 2002, 4). Rolul răniței în sanctuar este în conexiune cu **rănitul sacru**, operație legată de ofrandele cu cereale, de cultul fertilității din marea gamă a ofrandelor agricole practicate în sanctuare

(Lazarovici Gh. 2003 [i bibl.]). Râ[nitul sacru este ilustrat în nenum\rate machete în Egipt (la Rife: Müller- Karpe 1974, III, pl. 123/1-3, 5-8,10-14,16).

Femei râ[nind sunt întâlnite în câteva din cele mai faimoase machete de sanctuare Cucuteni - Tripolie de la u kova 1, Popudnia I [i II (Himner 1933, fig. 13/2; Gusev 1995, cat 42, fig. 5/2, cat. 34; Monah 1997, 46, fig. 11/1). Depunerea râ[niiei în sanctuare (Makarevi...1960, 282, 290, fig. 1; Makkay 1971, 138; Gimbutas 1984, 74, 25; 1991, 261, fig. 7-59-a-b; Monah 1997, 35) sau la ridicarea ori abandonarea casei (Lazarovici Gh., Petrescu 2003; [i mai sus Vin.a), apare ca un ritual destul de rar, deoarece de cele mai multe ori nu s-a insistat suficient de mult asupra locului, rolului, [i pozi]iei râ[niiei, a casei râ[niiei (Eliade 1965, 87 [i urm., apud Monah 1997, 36; Eliade 1991, 33; Nica 1976, 442).

Pere]ii picta]i

Din p\cate motivele, ordonarea [i semnifica]ia au disp\rut. Pictarea pere]ilor, sau a altor amenaj\ri cu motive [i simboluri este un lucru des întâlnit în sanctuare. Din acest motiv interpret\m drept sanctuare construc]iile cu astfel de descoperiri, chiar dac\ ele nu con]in o arhitectur\ interioar\ special\; în Precucuteni [i în Cucuteni exist\ sanctuare, locuri de cult f\r\ arhitectur\ monumental\, doar cu un inventar de cult mobil (vezi Cucuteni).

Ofrande de fundare. Depunerea unui schelet de copil în sanctuar se leag\ de ritualul de fundare a[a cum bine a precizat VI. Dumitrescu. Prezen]a unor copii mici [i foarte mici în vatra casei poate fi interpretat\ ca ritual de fundare, dar [i ca îngropare a lor în cas\; nefiind ini]ia]i ei apar]in familiei, mamei (la Zau vezi mai sus CCTLNZIS). Prezen]a lor într-un sanctuar se leag\ direct de ritualul de fundare, ideea este cea a na[terii, a jertfei pentru na[terea unui spa]iu sacru.

Machete de locuin]e [i de cuptoare

Datele destul de sporadice din s\p\turile arheologice despre locuin]e [i unele amenaj\ri interioare sunt fericit completate de unele machete miniaturale.

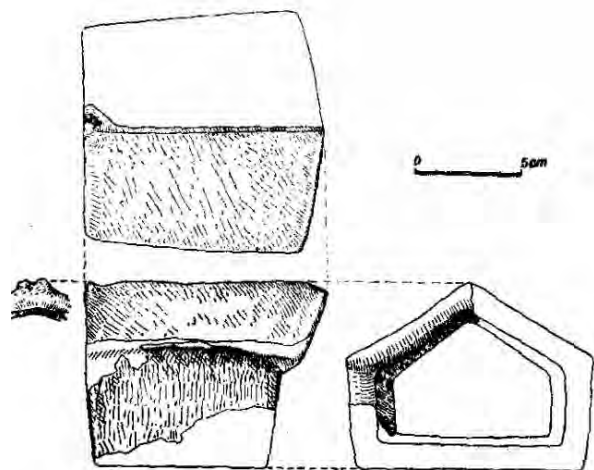

Fig. IVc.29. Machet\ de cuptor de la Radovanu, dup\ Com[a

Astfel de piese au ap\rut în mai multe a[ez\ri Boian ca cele de la Petru Rare[, Span]ov, Radovanu, Li[coteanca (*Movila lui Mo[Filon* [i *Movila din Balt*), Vidra ca [i în cele din teritoriul bulg\resc (Mitrea B. et alii 1953, 224, fig. 6; Com[a 1954, 370; 1974b, 159, 164, fig. 60, 64; Morintz S., Preda 1959, 163; Har]uche 1983, 9-10, fig. 4/3-4; Mare[1993, 27, fig. 1/5-6, 2/5; {er-b\nescu 1997, 232-233, fig. 2/1-2; Morintz A. 2004, Pl. III/1-2; X/1-2).

Unele din piesele descoperite reprezint\ capace de vase a c\ror parte

superioară este terminată în formă de casă (Lișcoteanca, Vidra), în timp ce altele reprezintă case propriu-zise. Locuințele redată au formă aproximativ rectangulară, acoperișul este în două ape și sunt prevăzute cu câte o intrare pe una din laturile scurte. Pe acoperiș sunt redată uneori câte două dreptunghiuri scobite, interpretate drept greutăți pentru fixarea acoperișului (Comă 1974a, 159), sau nervuri în relief ce sugerează bârnele puse peste acoperiș (Șerbănescu 1997, 232).

La marginea acoperișului unele exemplare prezintă capetele încruciate ale căpriorilor. Pereții sunt uneori decorați cu linii incizate, frânte, sau verticale ce sugerează stâlpii de susținere (Comă 1974b, fig. 60; Șerbănescu 1997, 232-233, fig. 2/1-2).

Intrarea este circulară, fie rectangulară cu partea de sus în unghi. Un model extrem de interesant de locuință descoperit în Bulgaria atestă construcții cu mai multe nivele și cu acoperiș în două ape, Fig. IVc.30b (Todorova 1986, fig. 156; Boyadinev et alii 1993, pl. 11/5).

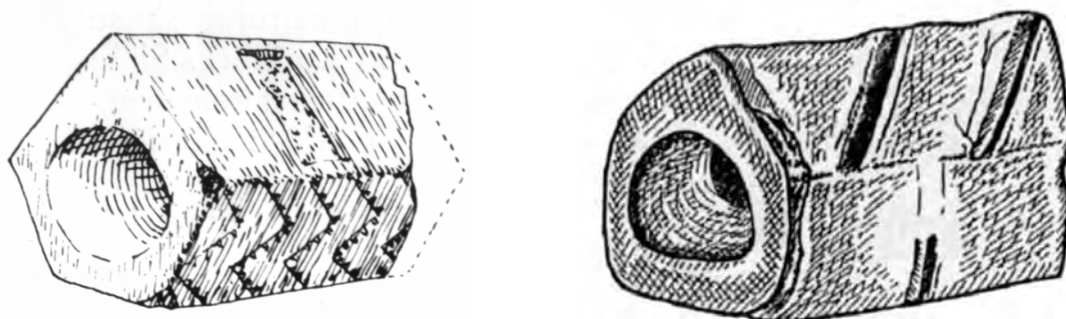

Fig. IVc.30a. Spanjov, etapa Spanjov, după Șerbănescu; 30b. Machete din Bulgaria, după Todorova

De la Fântânele provine o machetă a unui cuptor cu soclu. Acest soclu este dreptunghiular, iar peste el este modelat cuptorul sub forma unei locuințe cu acoperiș în două ape. Piesa prezintă două orificii semicirculare (Comă 1999-2000a, 95). Tot din studiul

machetelor avem date deosebite privind aspectul, dar mai ales intrarea sau frontonul bordeiilor, Fig. IVc. 31; unele machete sugerează că intrarea se făcea pe sus, exemplu macheta de la Mirrini (Fig. IVc.32) sau cea de la Turda[(mai jos).

Fig. IVc.31. Machetă de bordei ?, după Neagu

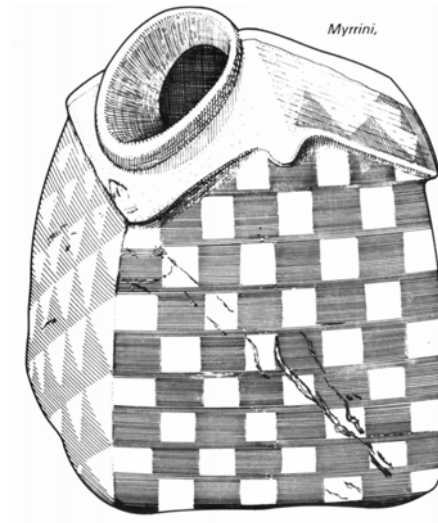

Fig. IVc.32. Mirrini, Grecia, machetă de bordei, după Müller-Karpe

Fig. IVc.33. Machete de c\u00e2suje, Vidra, după Mare[